

מדרש תנחומא

סדר שמות

[א] ואלה

שמות בני ישראל (שמות 6 ה). (א) ואלה בשם אלהים כן תהלתך על קצוי ארץ וגו' (הלים מה יא). מלך בשר ודם נכנס למדינה והן מקלסין אותו שהוא גבור, ואינו אלא חלש, מקלסין אותו שהוא רחמן, ואינו אלא אכזרי, (ב) מקלסין אותו שהוא נאה, ואינו אלא כעור, מקלסין אותו הרבה דברים כן, אבל הקב"ה אינו כן. אלא כל מי שהוא מקלסו (ג) הוא יותר מקלסו, כיצד מקלסין אותו שהוא גבור והוא גבור [שנאמר] האל הגדול הגבור והנורא (דברים יז), מקלסין אותו שהוא נאה והוא נאה, שנאמר דודי צה ואדום (ש"ס י), מקלסין אותו שהוא רחום והוא רחום, שנאמר כי אל רחום ה' אלהיך וגו' (דברים ז ל), הוי בשם אלהים כן תהלתך על קצוי ארץ, (ד) אמר ר' יהודה הלוי בר' שלום ראה מה כתיב נורא תהלות עושה פלא (שמות טו יא), הונא הכהן בר' אבין אמר סוד נורא תהלות, נורא אלהים על כל תהלותיך, הוי נורא תהלות, אמר ר' סימון ראה מה אמר דוד לך ה' הגדולה והנבירה וגו' (ד"א כט יא), שמך כתנשא לכל לראש הגדולה שנקלסך: (ה) אמר ר' אבין הלוי ראה היאך אנשי כנסת הגדולה מקלסין לחקב"ה, [ויברכו שם כבודך ומרומם על כל ברכה ותהלה (נחמיה פ ט)], כל מה שנקלסך שמך מרומם על כל ברכה ותהלה, הוי בשם אלהים: (ו) אמר ר' יוסי בר' הנינא יש בני אדם (ז) ששמותיהם נאין ומעשיהן כעורין, ששמותיהם כעורים ומעשיהם נאין, יש ששמותן נאין ומעשיהן כעורים, נאין, יש ששמותן כעורין ומעשיהן כעורין, (ח) זה אבשלום, שנאמר ויבא אבשלום אל פילגשי אביו (ש"ס טו כ), שמותן כעורין ומעשיהם נאין, (ט) אלו עולי גולה (י) שנא' בני (ברקום) [ברקום] בני סיסרא בני (תבוא)

הערות ותקונים

(א) ואלה בשם, מוצא בילקום רש שמות רמו קס"ב בשם התנחומא וזילקום תהלים רמו ותנ"א מוצא התחלת המאמר בשם מדרש, ובמדרש שו"ס ליתא, לכן ז"ל גם שם התנחומא, ובתנחומא הכדפס אות ח' וכתב מאמר גדול ואח"כ בנות ב' מתחיל ד"א ואלה שמות שו"ס כשמן תלמידי, והוצא המאמר שלפניו בכ"י עם חזית שנייה גם קצר בזויה מאמרים, והילקום בשמות שם החל כמו בתנחומא כ"י גם הביא כל הלשון כמו שהוא בכ"י: (ב) מקלסין אותו שהוא נאה, וכ"ה בילקום, וזה יש להציג לפני מקלסין אותו שהוא רחמן כמו שהוא במשל, ובכדפס הוא לנכון: (ג) הוא יותר מקלסו, וכ"ה בילקום בשם התנחומא, אבל בכדפס נחקר הלשון ונלקח כחסר: (ד) אמר ר' יהודה הלוי בר' שלום, בילקום שם השמים שם האומר ובכדפס חסר כל זה: (ה) אמר ר' אבין הלוי ראה היאך אנשי כנסת הגדולה מקלסין לחקב"ה, הוספתי לשון הכתוב בנחמיה שם. ובילקום ויחי גורם ראה אנשי כנסת הגדולה מקלסין לו שמך מרומם על כל ברכה וגדולה, ובכדפס גורם בלא אנשי כנסת הגדולה ואמרו ויברכו שם כבודך ומרומם על כל ברכה ותהלה: (ו) אמר ר' יוסי בר' חנינא, בילקום שם הלשון קטוע, ומובא בפ' ואל רמו קכ"ז בשם ב"ר. ובכדפס אמר ר' יוסי בר' חנינא. ובכ"ר פט"א אות ג' הוא כמו לפניו בתנחומא כ"י ובמדרש בכ"ר פט"א אות י' שמם שם האומר וכן בתנחומא שלח אות ו', (ז) ששמותיהם נאין ומעשיהן כעורין, הוספתי כי השמים המעתיק וממלא לנכון בכ"י רומי וכ"י רח"ס, ומובא במרחק ערך שם ב' שם סילמט וכבר העירתי כי התנחומא הכדפס על ספר שמות הוא הילמדנו מוס' שמות, ומראה כי גם לפני הערך היו חסרים המלות שהוספתי בילמדנו שהיה לפניו: (ח) זה אבשלום, בכדפס אבשלום אב לשלום ואל אל פלגשי אביו ז"ל ויבא אבשלום אל פלגשי אביו, גם טעף שם טעו עשה רען ששו' ומעשיו רעים, וזה הוסיף המסדר מן מדרש ב"ר שם ובמדרש במדרש רבה ותנחומא שלח עשו שמו עשה ואינו עושה, ישמאל שמו שומע ואינו שומע: (ט) אלו עולי גולה, בכדפס כשעתי אלו אנשי כנסת הגדולה ובכ"ר שם ובמ"ר שם אלו בני כנול: (י) שנאמר בני ברקום בני סיסרא בני תמח, וכ"ה בכמ"ר שם. רק בשמות בני ברק במקום בני ברקום, וממלא לנכון

[תבח] (עורא נ ג), שמותן כעורין ומעשיהן כעורין, (יא) אלו המרגלים, מה כתיב, לסמה אשר סתור בן מיכאל (ממדרג י ג), שמותן נאין ומעשיהם נאים, (יב) אלו השבטים, שנאמר ואלה שמות בני ישראל וגו' ראובן שמעון לוי ויהודה: [ב] ד"א ואלה שמות בני ישראל. וז"ה הרופא לשבורי לב וגו' מונה מספר לכוכבים לכולם שמות יקרא (מלטיס קמז ג ד), כיון שמת יעקב מה כתיב, ויראו אחי יוסף כי מת אביהם (בראשית נ טו), (יג) מה ראו, ראו כל ימים שהיה יעקב קיים היה יוסף סועד עמדם, והיו אוכלין על שלחנו, וכיון שמת יעקב לא אכלו על שלחנו, שנאמר ויראו אחי יוסף כי מת אביהם, אמרו יש רעה פמונה בלבו של יוסף, והשב ישיב לנ את כל הרעה אשר גמלנו אותו (ס), ויצאו אל יוסף לאמר (ס ס ס טו), (יד) למי צו לבלהה ו שנאמר כה תאמרו ליוסף אנא שא נא וגו' (ס ס טו), אמר ר' אבין אמר הקב"ה אתם אמרתם בלשון הזה אנא, עתיד כהן גדול ליכנס לבית קדש הקדשים ומלמד פניגוריא על בניכם בלשון הזה אנא השם. ועתה שא נא לפשע עבדי אלהי אביך (ס), לפשע עבדיך אין כתיב כאן, אלא לפשע עבדי אלהי אביך, אע"פ שמת אביך הוי יודע שאלהיו קיים, ויבך יוסף בדברים אליו (ס), אמר יוסף כך חשדו אותי אחי, וינחם אותם וידבר על לבם (ס ס טז), (טז) דברים שהן סמוכין על הלב, (טז) אמר להם, עד שלא ירדתם למצרים, היו חלוקים הבריות עלי לומר עבד הוא, והורדתם והודעתם שאני בן חורין, ואני הורג אתכם, ויאמרו לי אדם שהורג את אחיו הוי וינחם אותם: (יז) ד"א אמר להם אתם עושה ולא יכולתם לי, ואנא אחד ואוכל לעשרה, לפיכך וינחם אותם: ד"א אמר דוד הרופא לשבורי לב (מלטיס קמז ג ד) אלו השבטים, שהיה שבור לבם לומר שמא והרגם יוסף, (יח) מונה מספר לכוכבים (ס ס טז), אלו השבטים, מה הכוכבים הללו אינן יוצאין אלא בשמות, שנאמר לכולם שמות יקרא (ס), וכן בכניכתן נכנסין במנין, שנא

הערות ותקונים

לנסן בתנחומא שלה לאת ו' ובז"ר מוצא בני בקבוק בני חקופא בני חרחור (עורא נ ג), ובז"ר שם סיים וזכו ועלו ובנו בית המקדש, וכן בגדסם נוסף וחס בגו כהמ"ק וכן בתנחומא שלה אולם כמ"ד חסר ג"כ: (יא) אלו המרגלים מה כתיב למטה אשר סתור בן מיכאל, בז"ר שם ג' אחרת ועיין בסוטה ל"ד ע"ב, ובתנחומא הגדסם מוצא הכתוב שלאחריו נחבי בן ופסי, ומדרש כמ"ד היג' מה כתיב בזה סתור שסתרו מן השלם, ובתנחומא שלה סתור שסתרו מן השלם, נחבי שהתביא את דבריו הביא ב' הכתובים יחד: (יב) אלו השבטים, זה שבטם נמדרש כמ"ד שם, וממלא לנסן בתנחומא שלה שם: (יג) מה ראו ראו כל ימים, מוצא בילקום סוף ויחי רמז קס"ב וחסר הציון תנחומא והציון ב"ר פ"ק הוא בשעות, ובז"ר פ"ק לאת ח' ממלא רק וישב יוסף מזרימה וגו', ר' לוי אמר שלא זימן לסעודה, וכן רש"י עה"ת הביא וז"ל ויראו אחי יוסף מהו ויראו הכירו במיתתו אלל יוסף שהיו רגילים לסעוד על שלחנו של יוסף והיה מקרבן בשביל כבוד אביו ומשמת לא קרבן עכ"ל, והבירו טעמין מן התנחומא, וכן תראה בהרגם יב"ע ולאם חשבתן עלי מהשבין בישיך דמא דלא הויה מסתחר עמכן למיל, וכן מוצא בלקא סוב (בראשית נ טו), (יד) מה ראו לפי שכל חיי אברהם היו אוכלים על שלחנו, משמת לא אכלו על שלחנו, וזכר ג"כ בתנחומא כ"י: (יד) למי טע לבלהה, וכ"ה בילקום שם, וכן בלקא סוב שם, אמרו טע לבלהה לאמר לו ליוסף, ובהערה שם העירתי, וכ"ה בילקום ויחי רמז קס"ב בשם בז"ר וזה חסר למיט בז"ר, אולם מאחר תראה לעיל בהערה י"ג הציון בז"ר הוא בשעות וז"ל תנחומא והוא המאמר שלמיט, וכן כת"י על הכתוב ויחזקו ויפקדו שפירא ית לבלהה אמחא דרחל למימר אבוק פקדו כ"י, ורש"י עה"ת הביא וזה מי טע, לאת בני בלהה שהיו רגילים אלל שנאמר והוא נער את בני בלהה: (טז) דברים שהן סמוכין על הלב, ככ"ר חסי רח"ס וינחם אותם וידבר על לבם לא חסר המקרא כלום מהו על לבם דברים שהן סמוכין ללב: (טז) אמר להם עד שלא ירדתם למצרים, ככ"ר פ"ק לאת ח' ולא עד אלל עד שלא ירדתם לנאן כיון קראים אחי עבד, ומאחר שירדתם לנאן הודעתו [ל' הודעתם] האנוסים שלי, א"כ אני הורג אתכם אתמהה, וכן בלקא סוב (בראשית נ כ"ה), אמר להם קודם שנאמרו היו חושבין אותי עבד, משנאמרו הודעתם שאני בן חורין, והוא המאמר כיון רש"י בפירושו על הכתוב, ובפסקתה פסקא נחמו (דף קכ"ז ע"א) ומוצא בילקום סוף ויחי וחסר הציון פסקתה על המאמר ד"א וידבר על לבם א"כ שמל"ה ס', הודעתם גיטויא שלי. פ' יחוס שלי, וע"ה בהערה ט': (יז) ד"א אמר להם אדם עשרה, עיין מגילה ס"ז ע"ב ומוצא בילקום סוף ויחי ובתנחומא לקח סוב שם: (יח) מונה מספר לכוכבים אלו השבטים, בילקום ריש שמות מנחם גדול ריש התנחומא והשמים בלמנע ולא"כ הביא גם המאמר הזה בשם התנחומא, ועיין לקח סוב ריש שמות ובהערה ו' והעירתי שבילקום ריש שמות הביא המאמר היה ונרשם בגלו תנחומא, ולפניו בתנחומא ליחא, אולם עתה נתבאר כי טען לתנחומא כ"י שלמיט, ועיין רש"י שמות א' א', והבירו טעמים מהתנחומא, ועיין שמות רבה ס"א לאת ג' שקלים סן ישרא

מונה מספר לכוכבים, כך השבטים כשנכנסו למצרים כתיב בשבעים נפש ירדו אבותיך מצרימה (דברים י כג), וכשיצאו בשש מאות אלף רגלי (שם יב לו), והשבטים על שלא ירדו למצרים נתפרשו שמותם, ומשנכנסו נתפרשו שמותם, שנא' ואלה שמות בני ישראל: [ג] [ואלה שמות]. (יט) אמר ר' אבדו בשם ר' יוסי בן זמרא כל מקום שנאמר אלה פסל את הראשונים, (כ) וכל מקום שנאמר ואלה, מוסיף על הראשונים: [ד] הבאים מצרימה (שמות ה ה). (כא) כבר היה להם ימים הרבה שם, ולמה הוא אומר הבאים, אלא כל ימים שהיה יוסף קיים לא היה עליהם משאוי של מצרים, וכיון שמת יוסף ניתן משואן של מצרים עליהם, לפיכך הבאים, כאילו אותו היום נכנסו כל הבאים מצרימה: את יעקב. מהיכן הם הבאים, (כב) מכבוד של יעקב: (כג) איש וביתו באו. אמר ר' הונא מלמד שלא ירד יעקב למצרים עד שמנה לפרץ ולחצרון, זה בן שנה, וזה בן שתי שנים, חיווג להם נשים:

[ה] ראובן שמעון לוי ויהודה (שם סג ז), (כד) כל השבטים לשם גאולתן נקראו, ראובן ויאמר ה' ראה ראיתי וגו' (שם ג י), שמעון וישמע אלהים את נאקתם (שם ז כד), לוי וגלוי גוים רבים אל ה' (דברים כ טו), יהודה ואמרת ביום ההוא אורך ה' (ישעיה יב ה), יושבר כי יש שבר לפעולתך (ישעיה לא טו), זבולון שמו של בית המקדש, בנה בניתי בית זבול רך (מל"ג ג), דן וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי (בראשית סו יד), נפתלי נפת תפופנה שפתותיך כלה (שם יד יא), גד לשם המן, והמן כזרע גד הוא (נחמד יא י), אשר לשם הגאולה, ואשרו אתכם כל הדגים (מלאכי ג יג), יוסף והיה ביום ההוא יוסף ה' שנית ידו (ישעיה יא יא), בנימן נשבע ה' בימינו (שם סג ח), הוי כל שבטות השבטים על שם הגאולה נקראו: (כה) א"ר יהושע דסבנין בשם ר' לוי (כו) שמותן של שבטים שוין בכ"ס, אלא זה מקדים לזה וזה מקדים לזה, ולמה כך. שלא ידו בני תגבירות כתרבים תהלה, ובני שפחות אחריהן, ולמה מקדים לזה, ומאחר לזה, למדך שלא היו אלו גדולים מאד, (כו) ולמה מקדים אלו לאלו, לפי שהן תקרתן של עולם, (כז) ומי שהיה מקרה כראוי טותן ראשה של תקרה זו בצד ראשה של אחרת, לפיכך הוא מקדים אלו לאלו, ומנין שהן תקרתו של עולם, שנאמר שמע אלי יעקב ישראל מקוראי (ישעיה מח י):

הערות ותקונים

ישראל כנאם ה' (יט) א"ר אבהו בשם ר' יוסי בן זמרא, בתנחומא כנדפס אות ז' אחר שהביא החתול המאמר, והסמיט מאמר שלם (כל אות ז' שלפניו ככ"י) סיים בזה המאמר א"ר אבהו והסמיט, בשם רבי"ז, ופסקה בב"ר פ"ב ופ"ל שם"ר פ"א ופ"ל במ"ר פ"ג ותנחומא משפטים אות ג', (ופס הביא בשם רבי"ז), וכן מובא בלקח טוב ריש גרש"ה וילקוט שמות שם: (כ) וכל מקום שנאמר ואלה מוסיף על הראשונים, כנדפס סיים וכל מקום שנאמר ואלה מוסיף שנה על הראשונים, אלה חולדות הסמים והארץ פסל את הראשונים בזה וזה, ונענין זה אתה פהר את כולם (ר"ל ככל מקום אשר כתוב אלה תחזור כן) ואף כהן ואלה שמות הוסיף שנה על הראשונים, ובשם"ר פ"א סיים רק ואלה שמות הוסיף שנה על שבעים נפש שנאמרו למעלה שסלס היו דריקס: (כא) כבר היה להם ימים הרבה שם, מובא כנדפס אות ג' ובשם"ר פ"א וילקוט שם בשם התנחומא: (כב) מכוח של יעקב, בשם"ר סיים שפגל מלות ומעשים טובים וחסה להעמיד י"ב שנים: (כג) איש וביתו בל א"ר הונא דרשח ר' הונא נשעם בשם"ר שם, ויש להשלים ש"ס התנחומא: (כד) כל השבטים לשם גאולתן, תנחומא כנדפס אות ג' ולקח טוב, ובשם"ר פ"א אות ה' השגן בהרמזה דברים כדך המדרשים המאוחרים, גם סיים שם, וכל הענין פוטנו וכל הענין הוא בתנחומא שמות, וילקוט שם שמות מובא בשם התנחומא כמו שהוא בכ"ס שלפנינו: (כה) א"ר יהושע דסבנין בשם ר' לוי, מובא כנדפס שם ובלקח טוב, ובשם"ר כנסת הדא הוא שאמר ר' יהושע דסבנין, ופ"ל א"ר יהושע דסבנין כמו שהוא בתנחומא שלפניו וכנדפס וילקוט: (כו) שמותן של שבטים שוין בכל מקום, וב"ר ככ"י רומי וכ"ר רח"ס, אבל כנדפס ובשם"ר א"ר אין שמותן של שבטים שוין בכל מקום, ועברך ערך קד"ר בשם הילמדו למח אין שוין שמותיהן ס': (כז) ולמה מקדים אלו לאלו, וכן הוא בכ"י רומי וכ"ר רח"ס, אבל כנדפס וילקוט ובשם"ר ובלקח טוב א"ר ד"ל למח מקדים, ויש לתקן כן גם לפניו, והמאמר הונא נערך ערך קד"ר בשם הילמדו, והוא כנדפס אות ג' כי כנדפס מס' שמות הוא הילמדו: (כח) ומי שהוא מקרה כראוי טותן ראשו של חקרה זה כדל ראשה של אחרת, כנדפס ובשם"ר פ"א טותן עניה של חקרה זו כדל ראשה של אחרת שאינה שויה, ונערך ערך קד"ר טותן עניה של חקרה זו כדל ראשה של ש, ובלקח טוב סיים כדל לחוק את חקרה, ועיין ירושלמי סופה פ"ה ד"ל (דף כ"א ע"ה) אין חקרה זה עניייה דין בני קסטנה דהסן ועובי' דין בני קסטנה דהסן, פ"י אלא דל הקצר של זה ודל הקצר של זה כדל עניה של זה

[ו] וימת יוסף וכל אדויו (שמות א'). (כט) אע"פ שמתו, ובני ישראל פרו וישרצו (שם שם ו'), (ל) אמר ר' יוחנן, כל אחת מישראל היתה יולדת ששים, שנאמר ותמלא הארץ אתם (שם), (לא) אמר ר' יוחנן מילאו את מצרים: (לב) ד"א ותמלא הארץ אותם. שנתמלאו (לג) בתי פרטיאות ובתי קרקסאות מהם, מיד גזרו עליהם לפרוש מן המטה, שנאמר ותמלא הארץ אותם [וגו']:

[ז] ויקם מלך חדש על מצרים (שם שם ה'), (לד) אמר ר' אבא בר כהנא וכי מלך חדש היה, אלא שחידש עליהן גזירות של פורעניות: (לה) ד"א ויקם מלך חדש על מצרים. הוא היה פרעה הראשון, אלא שאמר לו בא ונזדווג לאומה זו, אמר להן עד עכשיו היינו משלחן, ואנו מזדווגין להן, אילולי יוסף לא היו לאותן האנשים ידים, ואתם מזדווגין להן, לא שמע להם, מיד הורידוהו מבסאו שלשה חדשים, כיון שראה שהורידוהו אמר להם כל מה שאתם אומרים אני שומע לכם, לפיכך ויקם מלך חדש: (לו) אמר הנביא ביה' בגדו כי בנים זרים ילדו (ישעיהו). (לז) שהיו מולידים ולא מלים, עתה יאכלם החדש (שם), (לח) חדש כתיב, הוי ויקם מלך חדש אשר לא ידע את יוסף, ולא היה מכיר את יוסף, שאמר אשר לא ידע את יוסף, (לט) אמר ר' אבין הלוי ב"ר

העיות ותקונים

זה, והביא זה ג"כ על ישראל מקורא' ודורס' מלשון קורא: (כט) אע"פ שמתו, מובא בתנחומא הגדפס אלוה' ו' ובשמי"ר פ"א אות ח', ובשמי"ר הגי' ח' אע"פ שמת יוסף ואחיו אלהיהם לא מת אלף ובני ישראל פרו וישרצו, וכן מובא בילקום רמז קכ"ב בשם התנחומא וגורס אע"פ שמתו, אלהיהם לא מת הה"ד ובני ישראל פרו וישרצו, וכל אות ד' מתנחומא הגדפס ליתא בכ": (ל) ח"ל יוחנן כל אחת מישראל היתה יולדת ששים, בכ" רומי וכ" רח"ס הגי' ר' חייא אמר כל אחת ואחת מנצות ישראל היתה יולדת ששה. וכן יש לתקן לפנינו, וכן מובא בילקום שם בשם התנחומא וברס"ל על התורה, וכן הביא הלכה טוב וסיים עוד כענין ששה מדות הללו פרו וישרצו וירבו ויעמזו בממד מאל. ובגדפס גורס ר' ינאי' אומר כל אחת ואחת יולדת ששה בכרם אחד, יש לתקן שז"ל ר' חייא אומר, וכן במכילתא דא סוף פ"ב הביא שהיתה יולדת ששה, ובפסיקתא פסקא ויהי בשלה (דף פ"ה ע"ב) ובני ישראל פרו וישרצו וירבו ויעמזו בממד מאל. תריין אמוראין חד אמר אלס' לגדול שבשערים את מדמה אותן, הא עכברא ילדה שיתא, ואס' לקמן שבשערים מדמה אותם, הא עכברא ילדה שיתא ע"כ. ובשמי"ר פ"א אות ח' חסר שם האומר ד"ל כל אחת ואחת ילדה ששה בכרם אחד, וממלא שם וגם בתנחומא בגדפס הוספה ויש אומרים שג"ס עשר ע"ס, ובשמי"ר שם יש אומרים ששה בכרם אחד, ז"ל יש אומרים ששים, ומה שסיים ואל תהמה שהרי עקרב שהיא מן הערצים יולדת שבעים, ז"ל ששים, וסוף לדברי הפסיקתא, וגם בג"ר פמ"ד וביו"ד פ"י הגי' ששים: (לא) ח"ל יוחנן מילאו את מצרים, בכ" רומי וכ" רח"ס אמר ר' יוחנן, ובגדפס ר' יוחנן, ובשמי"ר רבי נתן אומר, ואמר הכיום, וכתובים כל קיים, וזה עסק בגדפס ובשמי"ר, רק בגדפס הגירסא "בחדשים" ובלקט טוב הגי' ג"כ כחששים של קנים, וכתבתי שם בבערה בני' רבינו הוא מלשון חז"ל ב"ב קמ"ג ע"ב ובני דין חוששים שהיו מרובין כחששים של קנה, וע"ש ברש"ם: (לב) ד"א שנתמלאו ט', מובא בילקום שם בשם התנחומא, אולם בגדפס ובש"ר ליתא: (לג) בתי פרטיאות ובתי קרקסאות, המלה הזאת היא תמיד משובשת וז"ל בתי פאטריאות, והיא המלה היוונית τετραποδον (טטרהפטר), וגם קרקס היא המלה סαρκαστα (זירקוס), ש"ן ערוך ערך חלמר: (לד) ח"ל אבא בר כהנא מובא בן בילקום בשם התנחומא, ובגדפס וגם בש"ר השמים שם האומר, ובשמי"ר רבן חסדא המסדר רב ושמאלו חד אמר חדש ממש וחד אמר שנתחוד גזירותיו כיו' מנמרא כוסה י"א ע"א: (לה) ד"א ויקם מלך חדש הוא היה פרעה הראשון מובא בילקום שם בשם התנחומא, וכן מובא בגדפס בקצת שטי"ס, ד"ל ויקם מלך חדש והלא הוא פרעה, אלא שאמרו לו התגרים בא ונזדווג לאומה זו, אמר להן שומים עד עכשיו אנו חיים משלשם והיך מדווג לך עכשיו אלולי יוסף לא היה לנו חיים, וכן העתיק כן מן התנחומא הגדפס בעל שמי"ר ומתחיל רבנין אמרו וז"ל ד"א, והיה כתב בר"ל והמעתיק חשב על אות ד' שהיא ר' ועשה מן ד"א רבנין אמרי, ובגדפס הוא לנכון "ד"א" או כוון במ"ס ורבנין אמרי אל התנחומא, גם תראה כי לפני בעל המסדר התנחומא הגדפס היתה הגי' שם עכשיו היינו משלחן, וז"ל בכ" רומי וכ" רח"ס ובילקום והוא גרס חיינו משלחן, לכן הביא עד עכשיו אנו חיים משלשם, ובשמי"ר אנו אולכים משלשם, וגם היה גורס במקום אלולי יוסף לא היו לאותן האנשים ידים, אלולי יוסף לא היה לנו חיים, ובשמי"ר לא היינו חיים, ובעל שמי"ר העתיק דבריו תמיד מן התנחומא הגדפס: (לו) אמר הנביא, ובי"ס בגדפס ובילקום, אולם בשמי"ר הוסיף המסדר הזה "רבנין פתחין פתחא להאי קרא ביה' בגדו", וכוננו בזה לדברי התנחומא, ויכנס דבריו בשם "רבנין", והס' היו פתחין פתחיה לפסוק זה: (לז) שהיו מולידים ולא מלים, בתנחומא הגדפס ובשמי"ר שם לגמלא שנתמלא יוסף הכרם ברית מילה: (לח) חז"ל כתיב, ז"ל בעל מנחת ש' גנאש שם המדרש שדרשו כאלו כתוב חדש הוא על דרך אל תיקרי כמנהג המדרשים במקומות הרבה, והביא שם את דברי התנחומא ויכנסו בשם ילמדת: (לט) ח"ל אבין הלוי ב"ר, מלה ב"ר הסווה "ברבי" ר"ל אדם גדול וחשוב, ובכ" רומי ובכ"ל

למה הדבר דומה (מ) לאחד שרגם איקונין של מלך, אורכסיניא (פירוש דמותו), אמר המלך מלו אותו וחתכו את ראשו, עכשיו עשה לזה כך, למחר עושה לי, כך פרעה עכשיו אמר אשר לא ידע את יוסף, למחר אמר לא ידעתי את ה' (שמות כ ג) :

[ח] ויאמר אל עמו הנה עם בני ישראל רב ועצום ממנו (שם טו ז) . (מא) אמר ר"ם מדיקן הם פרים ורבים ממקור שנאמר ה' ממקור ישראל (תהלים סח כז) : הבח נתחכמה לו (שם טז י). (מב) חירף כלפי למעלה : פן ירבה (שם), אמר הקב"ה אתם אמרתם פן, ואני אומר כן ירבה וכן יפרץ (שם טז יג) : והיה כי תקראנה מלחמה (שם טז יד), (מג) הם מיתוספים על שונאיו ועולים להם מן הארץ, אמר דוד כי שחה לעפר נפשנו (תהלים מד ט), באותה שעה קמה עזרתה לנו ופדנו למען חסדך (שם טז כז) :

[ט] ומשה היה רעה (שמות ג א) . (מז) וזש"ה יודיע דרכיו למשה וגו' (תהלים קג ז), למח יודיע דרכיו למשה, שכל דרכיו של הקב"ה ידע משה, ואדם אחר לא ידע, כתיב ועתה [וגו'] הודעני נא את דרכיך (שמות לג יג), אמר לו הקב"ה על דרכיו אתה מבקש לעמוד, חייך שאני מודיעך, יודיע דרכיו למשה : ד"א יודיע דרכיו למשה, שהקב"ה בלבד היה יודע את הקץ של גלות מצרים שנאמר וירא אלהים את בני ישראל וידע אלהים (שם כ ט), ולמי הודיע למשה, שנאמר ומשה היה רועה וגו' :

[י] [ומשה היה רעה]. וזש"ה ה' בהיכל קדשו וגו' (תהלים יא ד), (מח) אמר ר' שמואל בר רחמיאל עד שלא חרב בית המקדש היתה השכינה נתונה בהיכל, שנאמר ה' בהיכל קדשו, ומשחרב בית המקדש ה' בשמים כסאו (שם), סילק שכינתו לשמים, (מו) אמר ר' אלעזר בן פדת בין חרב ובין לא חרב אין השכינה זזה ממקומה, שנאמר ה' בהיכל קדשו, (מז) ומניין שנאמר והיה עיני ולבי שם כל הימים (מ"א ט ג), וכן הוא אמר קולי אל ה' אקרא ויענני מהר קדשו סלה (תהלים ג ט), (מח) שאפילו הר הרי הוא בקדושתו . (מט) אמר ר' אלעזר בן פדת (ג) ראה מה כתיב ויבן את בית ה' אלהי ישראל הוא

הערות וקונים

בכ"ר ח"ס חסרה המלה ב"ד, ובש"ר מובא רק א"ר אינן נס גלי מלת הכי : (מ) לאחד שרגם איקונין של מלך אורכסיניא פי' דמותו, המלות "פי' דמותו" נוסף מן המעתיק בכ"ר אקספארד, וליחא בכ"ר רומי, ושם ליחא אורכסיניא, ובילקום שמות בשם התנחומא שרגם איקונין של דוכס, וכן הוא בתנחומא הגדס, ואין ספק שחקני כן בילקום ע"פ התנחומא הגדס, ורואיניו צערוך ערך דוכס שסביא בשם הילמרט מנל לאחד שרגם איקונין של דוכס, ובתב פ"ר שר Dux, והוא כמו שלטינו בגדסם שהוא הילמרט, ובש"ר שרגם לוהט של מלך, ז"ל לאחד שרגם אנדריאטוס של מלך, (פא) לנס וטרת אדם, ומלת איקונין היא נוסחא אחרת, ובכ"ר ח"ס לאחד שרגם איקונין של אורכסיא : (מא) א"ר מאיר מהיכן הם פרים, מונבא בילקום רמז קכ"ז בשם התנחומא, והשמים הם האומר, ובגדסם ובש"ר חסר כל המאמר של ר' מאיר : (מב) חירף כלפי מעלה, מובא בגדסם אוח י' : (מג) הם מיתוספים על שונאיו ועולים להם מן הארץ, בגדסם ובש"ר נוסף כל זמן שישראל בירידה התחתונה הן עילין, ראה מה כתיב ונלחם בו ועלה מן הארץ, וכן בילקום נוסף כל זמן שישראל בירידה התחתונה הן עולים, ובכ"ר רומי נוסף בלמאע מלח המעתיק כל ימים שישראל בירידה התחתונה כוסם לעלות שנאמר ועלם מן הארץ, וזה ליחא בכ"ר ח"ס, ואולי היה כן לפני הילקום בתנחומא כ"ר : שלטינו : (מז) וזש"ה יודיע דרכיו למשה, מובא בילקום תהלין רמז תת"ס בשם התנחומא, ובגדסם אין זכר מזה, וכן נשנה במדרש שו"ס ממומר ק"ג ובילקום שם מן לבני ישראל עיליתיו הוא מן מדרש שו"ס וחסר האין, עיין בש"ר ריש פ"ב : (מח) ארש"ל עד שלא חרב בית המקדש, מובא בילקום מלכים ריש רמז קכ"ה בשם התנחומא, והאין שם "וירושלמי וזכרונות פ"ד" מוסב על המאמר שלפניו כתוב אחד אומר אלנה ואשונה, שזה איינו בספרי רק בירושל' ברכות פ"ד ה"ה דף ח' ע"ג, ועיין מדרש שו"ס ממומר י"א ובש"ר פ"ב אוח ב' : (מו) א"ר אלעזר בן פדת, בשו"ס ובש"ר שם השמים האלוט בן פדת : (מז) ומניין שנאמר והיו עיני ולבי, בשו"ס גורם אע"פ שבשמים כסאו שכינתו בציט המקדש, שנאמר והיו עיני ולבי שם וגו' : (מח) שאפילו הר הכי רב בקדושה, וכן בשו"ס אפילו שהוא הר הכי בקדושתו הוא עומד, ובכ"ר רומי שאפילו חרב הכי הוא בקדושה, וכן הוא בש"ר שם והיא גירסא נכונה : (כט) א"ר אלעזר בן פדת ראה מה כתיב, גם בכלל במדרש שו"ס א"ר אלעזר וחסרים המלות בן פדת : (ג) ראה מה כתיב ויבן את מוצא, זכ"ה בכ"ר רומי וכ"ר ח"ס, ובמקום אינו זו משם הכי בכ"ר רומי אינה זזה ממקומה, ובכ"ר ח"ס אינו זו ממקומו, אולם בשו"ס שם מונבא בשו"ס א"ר אלעזר ראה מה כתיב כי עתה תלוי מקריה ושכנה בשדה (מ"ה ד י), ושכנתי כתיב שאל"פ שחרב שכינתו עומדת שם, ובש"ר שם נא וראה מה כרס אומר (אל) האלהים אשר בירושלם אמר להן אע"פ שהוא תרצ האלהים אינו זו משם : א"ר

מדרש שמות הנחמא

האֱלֹהִים אֲשֶׁר בִּירֻשָׁלַם (פס' א ג), אֵינוֹ זֶה מִשֵּׁם . (נא) אָמַר ר' אַחָא , לַעֲוֹלָם אֵין הַשְׂכִּינָה זֹה מִכּוֹתֵל מַעֲרֵבִי שֶׁל בֵּית הַמִּקְדָּשׁ , שֶׁנֶּאֱמַר הִנֵּה זֶה עוֹמֵד אַחֵר כְּתֻלָּנוּ (ס"ט ז ט), הוּא זֶה בְּהִיכֵל קִדְשׁוֹ . (נב) אָמַר ר' יִנְאִי אֲעִי"פ שֶׁאֲמַר ה' בְּהִיכֵל קִדְשׁוֹ ה' בְּשִׁמִּים כְּפָא , עֵינָיו יַחֲזוּ עַפְעָפִיו יִבְחֲנוּ בְּנֵי אָדָם (ס"ט יא ז) . לִמָּה הִדְבֵּר דּוּמָה , לַמֶּלֶךְ שֶׁהָיָה לוֹ פִּרְסָה , הַכְּנִים אֶת הַפּוֹעֲלִים לְתוֹכוֹ , וְהָיָה עַל פֶּתַח הַפִּרְסָה אוֹצֵר אֶחָד מֵאֵל כָּל מִיּוֹב , אָמַר הַמֶּלֶךְ כָּל מִי שִׁיעֶשֶׂה מִלֹּאכְתּוֹ בְּכָל נַפְשׁוֹ יִמּוֹל שְׂכָרוֹ מִכָּאן , וְכָל מִי שֶׁאֵינוֹ עוֹשֶׂה מִלֹּאכְתּוֹ בְּכָל נַפְשׁוֹ , אֲשֶׁר בְּתוֹךְ פִּלְטִין שֶׁלֹּא יוֹדֵק אוֹתוֹ , מִי הוּא זֶה הַמֶּלֶךְ , זֶה מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמַּלְכִּים הַקְּבִ"ה , וְכִי הוּא זֶה הַפִּרְסָה , זֶה הָעוֹלָם הַזֶּה , נִתֵּן הַקְּבִ"ה אֶת בְּנֵי הָאָדָם לְתוֹכוֹ , שִׂידוּ מִשְׁכֻּרֵיהֶם אֶת הַתּוֹרָה , וְהִתְנָה עִמָּהֶם וְאָמַר לָהֶם כָּל מִי שֶׁהוּא מִשְׁכֵּר אֶת הַתּוֹרָה בְּאֵמַת הָרִי גֵן עֵדֶן לִפְנָיו , וְכָל מִי שֶׁאֵינוֹ מִשְׁכֵּר אֶת הַתּוֹרָה בְּאֵמַת הָרִי גִיהֶנֶם לִפְנָיו , אָמַר הַקְּבִ"ה אֲעִי"פ שֶׁנִּרְאִיתִי מִסֵּלֶךְ שְׂכִינָתִי מִבֵּית הַמִּקְדָּשׁ , אֲלֵא עֵינָי יַחֲזוּ לְמִי הוּא בּוֹחֵן ה' , צִדִּיק יִבְחֵן , וְלִמָּה אֵינוֹ בּוֹחֵן אֶת הַרְשָׁעִים , (נג) אָמַר ר' יִנְאִי הַפִּשְׁתִּי הוּא כִּשְׁהוּא כּוֹתֵשׁ וְרוֹאֵה אֶת הַפִּשְׁתֵּן שֶׁהוּא יִפֶּה הוּא כּוֹתֵשׁ עָלָיו הִרְבָּה , אֲבָל כִּשְׁהוּא רוֹאֵה שֶׁאֵינוֹ יִפֶּה , אֵינוֹ כּוֹתֵשׁ עָלָיו (נד) שֶׁלֹּא תִקְרִים , לִפְיֶכֶד עֵינָיו יַחֲזוּ עַפְעָפִיו יִבְחֲנוּ בְּנֵי אָדָם , [וְלִמִּי בּוֹחֵן , לְצִדִּיק , שֶׁנֶּאֱמַר] ה' צִדִּיק יִבְחֵן (ס"ט ז ט) : (נה) ד"א ה' צִדִּיק יִבְחֵן , אָמַר ר' יִצְחָק בְּמָה הוּא בּוֹחֵן הַצִּדִּיקִים בְּמַרְעָה , דִּיד נִבְחֵן בְּמַרְעָה , שֶׁנֶּאֱמַר מֵאַחֵר עֲלוֹת הַבִּיאוֹ לַרְעוֹת וְגו' (ס"ט ז ט) , עֲמֹס נִבְחֵן בְּמַרְעָה , וְיִקְחָנִי ה' מֵאַחֲרֵי הַצָּאן (פס"ט ז ט) , אָף מִשָּׁה נִבְחֵן בְּמַרְעָה , שֶׁנֶּאֱמַר וּמִשָּׁה הָיָה רוֹעֶה וְגו' :

[יא] מָה כְּתִיב לְמַעַלָּה מִן הָעֵנִין וּלְכַחַן מִדִּין שֶׁבַע בְּנוֹת (שמו"ב ז טז) , מָה כְּתִיב שָׁם , וַיְבִיאוּ הָרוּעִים וַיְנַרְשֻׁם (ס"ט ז ט) , (נו) מָה עָשׂוּ לָהֶם , נִסְלָוּם לְהַשְׁלִיכֵם לַמַּיִם , וַיִּקֶּם מִשָּׁה הוֹשִׁיעֵן (ס"ט) , וְאֵין הַלְשׁוֹן הַזֶּה אֲלֵא הַצֵּלָה מִיָּד , שֶׁנֶּאֱמַר הוֹשִׁיעֵנִי אֱלֹהִים כִּי בָאוּ מִים עַד נַפְשִׁי (ס"ט ז ט) , (נז) וַיִּשָּׁק אֶת צֶאֱנָם , (שמו"ב ז ט) , וְהַתְּבַנְּנוּ אֶל רְעוּאֵל אֲבִיהֶם (ס"ט ז ט) , (נח) שִׁבְעָה שְׁמוֹת נִקְרְאוּ לוֹ , יִתְרִי , יִתְרוֹ , רְעוּאֵל , חֲדָב , [חֲבֵר] , קִינִי , פּוֹמִיָּאל : וַיֹּאמֶר מִדּוּעַ מִהֲרַתְּן בָּא הַיּוֹם , וְתִאֲמַרְנָה אִישׁ מִצְרֵי הַצִּילָנוּ מִיַּד הָרוּעִים (ס"ט ז ט) , מִכָּאן שֶׁהַשְׁלִיכֻם לַמַּיִם , שֶׁנֶּאֱמַר וְגַם דָּלָה דָּלָה לָנוּ (ס"ט ז ט) : וַיֹּאמֶר אֵל בְּנוֹתָיו וַאֲזִי (ס"ט ז ט) , (נט) מִיד (יִצְאָתָהּ) [רִצְתָהּ] צִפּוֹרָה כִּצְפוֹר וְהִבִּיאתָהּ . ד"א לִמָּה נִקְרְאתָ

הַעֲרוֹת וְתַקּוּנוֹת

(נא) א"ר אַחָא לְעוֹלָם אֵין הַשְׂכִּינָה זֹה מִכּוֹתֵל מַעֲרֵבִי , מוֹבָא בְּשׁו"ס שֶׁסְּמִ"ר שֶׁס , וְעִי"ן בְּמַדְרַשׁ חו"ת פ"ב פ' דומה דודי לנבי אוח ד' כהה זה עומד אחר כותל מערבי של בית המקדש למה ששבע לו הקב"ה שאינו חרב לעולם : (נב) א"ר ינאי , וכו"ס בשמ"ר שֶׁס , וְעִי"ן קוֹה שִׁטִּים בְּלָשׁוֹן הַמֶּלֶךְ שֶׁכִּיד , אֲנִל בְּשׁו"ס מוֹבָא בְּשִׁמִּים כְּפָא ע"ס , וְכִי מוֹבָא בִּלְקוֹם תְּהִלָּים רַחוּם תְּרִינֵי , שְׁמוֹת כְּמוֹ שֶׁאֵל בְּשׁו"ס : (נג) א"ר ר' ינאי הַפִּשְׁתִּי הוּא , בְּשׁו"ס א"ר יוסי בְּרִי אֵינָה פִּשְׁתִּי הוּא , וְשֶׁס הוּא בְּשִׁמִּין אַחֵר , וְכִי בְּשׁו"ס פ' ל"ב אוֹת ג' מוֹבָא בְּשִׁמִּין ר' יוסי בְּרִי אֵינָה וּבְקָלָה שִׁטִּים מִן מַדְרַשׁ שׁו"ס : (נד) שֶׁלֹּא תִקְרִים , עִי"ן עֲרוֹךְ עֲרוֹךְ קָרַם ג' עוֹן נִקְרְסִין , וְכִי"ר רח"ס בְּשִׁמִּים שֶׁלֹּא תִקְרִי : (נה) ד"א ה' צִדִּיק יִבְחֵן א"ר יִצְחָק בְּמָה הוּא בּוֹחֵן , מוֹבָא בִּלְקוֹם שְׁמוֹת רַחוּם קָס"ס בְּשִׁמִּים הַתְּחַוּמָא : (נו) מָה עָשׂוּ לָהֶם נִסְלָוּם לְהַשְׁלִיכֵם לַמַּיִם כ' , בְּשִׁמִּין פ"א אוֹת ל"ב וְרַבִּינִין אֲמַר מִלְּמַד שֶׁשְׂכִּינּוֹ אוֹתֵן לְמִים וְאֵינָן מִשָּׁה , וְאֵין וְהוֹשִׁיעֵן אֲלֵא לָשׁוֹן הַלָּה מִיִּם שֶׁנֶּאֱמַר הוֹשִׁיעֵנִי אֱלֹהִים כִּי בָאוּ מִים עַד נַפְשִׁי לָקַח מִן הַתְּחַוּמָא שְׁלֵמִים , וְכִיוֵּן בְּשִׁמִּין "וְרַבִּינִין אֲמַר" , לְדַבְּרֵי הַתְּחַוּמָא , וְכִי מוֹבָא בִּלְקוֹם רַחוּם קָס"ס בְּשִׁמִּים הַתְּחַוּמָא , וְכַדְרָס לִיחָא : (נז) וַיִּשָּׁק אֶת צֶאֱנָם , חֲסֵד הַדְּרָס , וְכִי חֲסֵד בְּכ"י רומי וְכִי"ר רח"ס , וְכַדְרָס שֶׁס אֵיחָא וַיִּשָּׁק אֶת צֶאֱנָם מִלְּמַד שֶׁלֹּא מִשָּׁה לָהֶם וְהַשְׁקָה אֶת צֶאֱנָם כִּשֶׁ שְׁעָה יַעֲקֹב לְרַחֵל , וְכַתֵּב שֶׁס בְּר"א כְּדִכְחִיב לְהֵלֵן לְהִידֵּי גַם דָּלָה לָהֶם : (נח) שִׁבְעָה שְׁמוֹת נִקְרְאוּ לוֹ , וְכִי"ר בְּכ"י רומי וְשְׁמוֹת מִלָּה "חֲבֵר" , וְהַפִּשְׁתִּי בְּפִסִּים , וְכִי נִמְכַּלְתָּה יִתְרוֹ פִּרְסָה א' שִׁבְעָה שְׁמוֹת נִקְרְאוּ לוֹ כ' , וְכִי בְּרַס" ע"ת פִּרְסָה יִתְרוֹ , וְכַדְרָס בִּלְקוֹם שְׁמוֹת רַחוּם קָס"ס בְּרִאשׁוֹת הַתְּחַוּמָא בְּפִרְסָן רַק שֶׁס וְחֲסֵד מִלָּה "חֲבֵר" הִבִּיא שֶׁס בְּשִׁמִּים הַתְּחַוּמָא וְח"ל שֶׁס שְׁמוֹת נִקְרְאוּ לוֹ יִתְרִי רְעוּאֵל חֲדָב קִינִי פּוֹמִיָּאל , אֵיחָ דְּלִמְרִי שִׁבְעָה שְׁמוֹת נִקְרְאוּ לוֹ , וְכַדְרָס גַּם הַתְּחַוּמָא הִבִּיא שִׁבְעָה שְׁמוֹת , רַק שְׁמוֹת מִלָּה "חֲבֵר" , אֵיחָ דְּלִמְרִי" , כְּוֹנֵנוֹ אֵל הַמְכַּלְתָּה רַחוּם פ' יִתְרוֹ , וְרַחֲמֵי גַם בְּכ"י רח"ס בְּנִי" ו' שְׁמוֹת וְחֲסֵד מִלָּה "חֲבֵר" : (נט) מִיד יִתְּהָה לְפִיכָד לְפִיכָד וְהִבִּיאתָהּ , ד"א שְׁפִירָה כָּל בֵּית אֵינָה כְּדָם הַשֶּׁס , מוֹבָא בִּלְקוֹם שֶׁס בְּשִׁמִּים הַתְּחַוּמָא בְּחֲמֵר הַתְּחַלִּיל וְהַמְרָגָה , וְכַדְרָס גַּם בְּשִׁמִּים עַל ד"א שְׁפִירָה כָּל בֵּית אֵינָה כְּדָם הַשֶּׁס , מַדְרַשׁ אֲבִיכִיר" , רַק בְּלָשׁוֹן הוּא מוֹסֵב עַל הַמֶּלֶךְ ר' יוסי בְּרִי אֵינָה אֲמַר נִקְשׁוּ לְעוֹתָן , וְכִי תִרְאֶה בְּלִקָּה מוֹבָא לְפִיכָד לְפִיכָד אֶת מִשָּׁה , וְכַדְרָס ק' כְּתִבְתִּי שֶׁס בִּלְקוֹם רַחוּם קָס"ס הִבִּיא זֶה בְּשִׁמִּים הַתְּחַוּמָא , וְלִפְנֵינוּ לִיחָא בְּתוֹמָתָהּ , וְכַדְרָס הוּא הַתְּחַוּמָא הַמְכַּלְתָּה נִקְרְאָה יוֹס

צפורה שסירה כל בית אביה (ס) בדם הצפור; ויאל משה לשבת את האיש (שמות ב סא), (סא) ר' יהודה אומר מהו ויאל, שנשבע לו, שנאמר ויאל את העם (ש"ל יד כד), קיבל עליו לדור עמו, ואין ויאל אלא לשון דירה, שנא' ועתה ויאל נא ולין (שפטים יו), ויתן את צפורה בתו למשה (שמות סא), (סב) כיון שנמל בתו קבע עליו לרעות צאנו, שנאמר ומשה היה רועה (סא ג), מדו היה רועה, (סג) אמר ר' יוחנן, כל מי שנאמר בו היה, הוא היה בתחילתו, והוא היה בסופו, הוא היה בתחלתו כשר, ובסופו כשר, רבנן אמרין כי מי שנאמר בו היה, זן ופרנס, אמרו לו והרי והנחש היה ערום (גירסא ג סא), אמר להן הוא היה מתוקן לפורענות, אמרו לו והכתיב וקין היה עובד אדמה (סא ד ס), אמר להם אף הוא מתוקן לגלות, אמרו לו והכתיב והיה (כי) [כאשר] גלכדה ירושלם (יחזקאל לח כח), אמר להן (סד) סימן יפה היה לה, שאילולי שנלכדה ירושלים נתאכלו שנאיהן של ישראל. ר' לוי אמר כל מי שנאמר בו היה ראה עולם חדש, לפיכך ומשה היה רועה :

[יב] וינהג את הצאן אחר המדבר (שמות ג ח). למה היה רודף אחר המדבר, (סח) להרחיק עצמו מן הגל. (ס) ד"א היה רודף למדבר, שראה שהוא נוטל גדולה מן המדבר. תורה מן המדבר, מצות מן המדבר, משכן מן המדבר, שכינה מן המדבר, מלכיות וכוונתה מן המדבר, הבאר מן המדבר, הזן מן המדבר, ענני כבוד מן המדבר, לפיכך היה רודף אחר המדבר: ויבא אל הר האלהים חורבה (סא). (סב) אמר ר' שמעון בן יוסי בן לקוניא הלכה צאנו של משה ארבעים יום בלא אכילה ולא מעמה כלום, בשם שעשה אילוו וזכור למצב, (סח) [המדבר] ויקם ויאכל וישתה וילך בבח האכילה והזיא ארבעים יום וארבעים לילה עד הר האלהים חורב (מ"א י ח): ד"א וינהג [את] הצאן אחר המדבר, (סג) אמר ר' יהושע בן קרחה, בישרו שצאנו כלה במדבר והוא נאסף עמה. וינהג את הצאן, רמז לו שינהג את ישראל ארבעים שנה, ואח"כ הוא נאסף, ואף משה כשתבע צרכן של ישראל כשאמר לו הקדוש ברוך הוא לך בשליחותי,

הערות ותקונים

גם ילמד, ומוכח גם בשמ"ר, ומה שמוכח שם בשמ"ר ולמה נקרא שמה נפורה שסירה כל בית אביה כדס האפר, וכן יש להביא ממדרש אבכיר מוכח בילקוט שם, ושם בג' יומר נסוה שסירה כל בית אביה כדס האפר, וכן יש להביא ממדרש שמ"ר שם ש"ל ד"א למה נקרא שמה נפורה ע"כ. ואפשר שערתי כן הוא, כי הוא בתנחומא כ"י שלפנינו, ומה שחשבתי שנקח מנחה השנית מן מדרש אבכיר, אולם מאשר תראה הוא ג"כ לקוח מן התנחומא שלפנינו, רק בילקוט שם בשם "מדרש אבכיר" ממקומו, ומוכח לשורה שלאחריה: (ס) כדס האפר, כדס האפר המספר את המעורר: (סא) ר' יאודה אומר מהו ויאל שנשבע לו, מכלחל ריש יתרו ע"כ ואת שני בנים, ומוכח בילקוט בשם המכלחל ברמז קס"ב, נדרים ס"ה ע"ב, תנחומא הגדפס ולקח טוב (שמות ג כא), ובשמ"ר פ"א אות ל"ג מוכח זה בשם ר' יאודה כמו שהוא לפנינו בכ"י רק בנרחבת לשון, גם ואין ויאל אלא לשון לינה מוכח שם בשם ר' נחמיה, והמאמר ואין ויאל אלא לשון דירה מוכח בילקוט שמות רמז קס"ב בשם התנחומא: (סב) כיון שנטל בתו קבע עליו לרעות זאת, בשמ"ר פ"א אות ל"ג ורבותי ו"ל אמרו קיבל עליו לרעות את זאת, כוונתו למדרש התנחומא שלפנינו, גם הוסף שם המספר האחרון הוא מן ספרי דברים פסוק האיל משה, אין האיל אלא התחלה, ועיין מדרש שמואל פ"ו: (סג) א"ר יוחנן כל מי שנאמר בו היה, עיין ב"ר פ"ל אס"ר פ"ו ילקוט נח רמז מ"ח אכתה רמז אלף ל"ג ועיין תנחומא הגדפס שמות אות י"ג בשתיים, ועיין שמ"ר פ"ב אות ד': (סד) סימן יפה היה לה כ"י, בגדפס נוסף ולא עוד אלא שנטלו אפופסים הם עוקב בת ליון לא יוסף להגותך (א"ה ד כב), ומוכח בערוך ערך אפופסין בשם הילמדט והוא המאמר שלפנינו בגדפס כמו שהעירתי כי בגדפס מ"ס שמות הוא כולו הילמדט מ"ס שמות ומה שמוכח לפנינו בשם ר' לוי בתנחומא הגדפס שם הלשון ואמרו רז"ל: (סד) להרחיק עצמו מן הגל, מוכח בילקוט שמות רמז קס"ב, והליון תנחומא במאמר שלפניו מוכח גם על זה, ועיין שמ"ר פ"ב אות ג' הרחבת דברים: (ס) ד"א שראה שהוא נוטל גדולה מן המדבר, ילקוט שם, ואחר בילקוט תורה, מנח, משכן, שכינה מן המדבר, וכן נסוה המאמר בגדפס אות י"ד, ושם בג' א"ר יוחנן למה היה רודף אחר המדבר, לפי שראה שישאל נחעל מן המדבר, שנאמר מי זאת עולה מן המדבר, וכן הוא בשמ"ר, רק שם הגי' במקום א"ר יוחנן. א"ר יהושע: (סו) א"ר שמעון בן יוסי בן לקוניא, בגדפס שם א"ר שמעון בן יוסי ואחר "בן לקוניא" ובכ"י רח"ס א"ר שמעון בן לקוניא: (סח) שנאמר ויקם, הוספתי כמו שהוא לנכון בכ"י רומי ובכ"י רח"ס, וכן הוא בילקוט ובגדפס: (סג) יהושע בן קרחה בישרו שאלנו כלה, מוכח בגדפס והשמיט שם האומר, גם הגי' רמזו שאלנו כלה, ובשמ"ר פ"ב אות ד' בגי' כ"י

(ע) א"ל משה הגידה לי שאהבה נפשי איכה תרעה ונ' (ש"ס א), כמה חיות יש בהן, כמה מעובדות יש בהן, כמה ריקוחין התקנתה למעובדות שבהן, הגידה לי שאהבה נפשי, והשיבו הקב"ה ואמר לו, אם לא תדעו לך היפה בגשים צאי לך בעקבי הצאן ונ' (ש"ס ט), לפיכך יצאנו [את] הצאן אחר המדבר. כיון שהגיע לחורב מיד מה כתיב וירא מלאך ה' אליו בלבת אש (שמות כ ג), (עא) למה בלבת אש, כדי ללבו, כשיבא לסיני ויראה אותה האש וייתירא, לפיכך בלבת אש, (עב) ד"א למה בלבת אש, שלחב נתון משני חלקים, (עג) למה מתוך הסנה ולא מתוך אילן אחר, אמר הקב"ה עמו אנכי בצרה (תהלים נא טו), והם נתונים בשעבוד, ואני נגלה מתוך אילן אחר, לפיכך מתוך הסנה שכולו מהקוצים: [יג] ויאמר משה אסורה נא ואראה (שמות ג ג). (עד) ר' יוחנן אמר שלש פסיעות פסע משה, (עה) ר"ל אמר לא פסע אלא צוארו עקם, א"ל הקב"ה נצטערתה לראות, חייד שאנלה עליך, מיד ויקרא אליו אלהים מתוך הסנה ויאמר משה משה ויאמר הנני (ש"ס ט ד), אמר לו הקב"ה אתה אמרת הנני, חייד שתבא שעה ותאמר תפלה על ישראל ואנכי אענה אותך מיד, שנאמר אז תקרא וה' יענה תשוע ויאמר הנני (ישעיה נח ט): [יד] וילך משה וישב אל יתר חותנו (שמות ד יח). (עו) וז"ה ויהא באחד ומי ישיבנו ונפשו אותה ויעש (חייב כג יג), דרש ר' פפייס לפי שהוא יחידי בעולמו ואין מי שימחה בידו כל מה שמבקש לעשות עושה, שנאמר ונפשו אותה ויעש, אמר לו ר' עקיבא דיך פפייס אין דורשין כך, ומדו והוא באחד ומי ישיבנו, כשם שהשואל לממן כך שואל למעלן, מנין שנאמר בגזירת עירין (פתגמין) [פתגמא] (ובמאמר) [ובמאמר] קדישין שאילתא ונ' (ויאל ד יד), כשם שנושאין ונותנין בתלכה לממן כך למעלן, והכל במשפט, שנאמר אבל אני לך את הרשום בכתב אמת (ש"ס י כא), והקב"ה נושא ונותן במשפט, ואומר היאך יצא דינו של פלוני זה, והם אומרים כך יצא, והקב"ה מסכים עמהם, כמי אתה למד במיכה, ראה מה כתיב, (עז) ויאמר (מיכיהו) לכן (שמעון) [שמע] דבר ה' ראיתי את ה' יושב על כסאו וכל צבא השמים (עומדים) [עומד] עליו

ה ע ר ו ת ו ת ק ו נ י מ

כמו לפנינו והשמים ג"כ הם האומר: (ע) א"ל משה הגידה לי שאהבה נפשי איכה תרעה כמה חיות יש בהן, תנחומא הגדפס אות י"ד מובא בשמ"ר פ"ב אות ד' בשינוי והוא לנכון בשמ"ר פ"ב אות ד', וכ"ה בחזית פ"א פ' הגידה לי שאהבה נפשי, והלשון שנתנה שם ובמקום כמה ריקוחין התקנת למעובדות, כמו שהוא גם בגדפס, הג' שם גם בשמ"ר כמה מיני רכוכין התקנת למעובדות גם לדעתו בשמ"ר שם טפס והיכן פירושו של דבר זה בסיר השירים שנאמר הגידה לי שאהבה נפשי ונ' בפסוק הגידה לי שאהבה נפשי, ומלת שנאמר הוא נפשט, וזה הוסף המסדר, כי הדבר נחפז במדרש שיר השירים ב' הגידה לי שאהבה נפשי, וכן נעבור וזה הוסף אחד המעתיקים במדרש שה"ש שם, "איכן פירושו של דבר זה כאלן הגידה לי שאהבה נפשי", וסעד תראה כי בילקס שה"ש רמז תתק"ב הביא המאמר ממדרש שה"ש והמלות "איכן פירושו של דבר כאלן", ליתא שם, אין זה רק הוספה מהמעתיק, וכן בתנחומא הגדפס אות י"ד אשר דברי השמ"ר לקוחים משם ליתא המלות והיכן פירושו של דבר, גם ליתא בתנחומא כ"ה שלפנינו רק הוא דברי המסדר בשמ"ר. גם יש עוד להעיר במקום אשר בשה"ש שם הביא כמה מיני אטונם התקנת להם, הג' בשמ"ר כמה מיני מוונות התקנת להם, כי הארץ אטונם פרנסה ומוונות, ובכ"ה רח"ס הג' כמה מחוין התקנת למעובדות: (עא) למה בלבת אש כדי ללבו, זה מובא במדבר ערך לב ג' בשם הילמדנו והוא המאמר בגדפס אות ח' שהוא הילמדנו מספר שמות: (עב) ד"א למה בלבת אש, שלחב נתון משני חלקים, בגדפס וכן בשמ"ר פ"ב אות ה' ד"א ולמה בלבת אש משני חלקיו של אש ולמעלה שלחב נתון משני חלקיו של אש ולמעלה, ובילקס רמז קס"ט מובא בשם התנחומא כמו שהוא לפנינו בכ"ה: (עג) למה מתוך הסנה ולא מתוך אילן אחר, כן הוא בילקס שם בשם התנחומא, ובגדפס גורם ולמה מתוך הסנה ולא מתוך אילן גדול ולא מתוך תמרה, ועיין שמ"ר פ"ב אות ה' הרחבת דברים: (עד) ר' יוחנן אמר שלש פסיעות, ובכ"ה רומי ובכ"ה רחס ובילקס ובכ"ה בגדפס אות פ"ו, אולם בשמ"ר פ"ב אות ו' נעשית ר' יוחנן אמר ה' פסיעות וז"ל ג' פסיעות, ועיין ביפ"ת ובתנחומא הגדפס ובשמ"ר פ"ב אות ה' לפני זה מאלף שם מאלף אמרו האש של מעלה מעלה ללבים ושורפת ואינה אוכלת ושחורה לקוח מגמרא יומא כ"א ע"ב: (עה) ריש לקיש אמר לא פסע אלא צוארו עקם, ובכ"ה רומי לא פסע אלא ראשו עקם, ובשמ"ר רש"ל אמר הפך מיוו והביט: (עו) וז"ה והוא בלחוד כו' דרש ר' פפייס, מובא בגדפס אות י"ח וכן הוא בשה"ש רבה פ"א פסוק לנסיתי ברכבי פרעה ובמכילתא בשלח פ"ז בפסוק ובני ישראל הלכו ביבשה ובמדבר שמ"ר פ"ד אות ב' מובא רק התחלת המאמר, ובמקום ר' פפייס הניח המסדר או המדפיס ר' פנחס וקלר שמה כל הענין וסיים, כמו שכתוב במדרש שה"ש ועיין ב"ר פכ"א אות ה': (עז) ויאמר מיכיהו לכן שמעו וכ"ה

מימינו ומשמאלו (מ"א כג יט), וכי יש שמאל למעלה שהוא אומר מימינו ומשמאלו, אלא
אל מימינים משים לכף זכות, (עז) ואילו משמאלים משים לכף חובה, הוי הכל במשפט,
ומהו הדין באחד ומי ישיבנו, על שהוא יחידי בעולמו הוא יודע דעת של ברייתו :
ד"א הוא באחד ומי ישיבנו, על שהוא יחיד בעולמו אין משיב על דבריו, (עט) ראה
עד כמה נתקשה יונה מליך בשליחותו. שנאמר ויקם יונה וילך אל נינוה כדבר ה' וגו'
(יונה ג ג), ירמיה אומר לפני הקב"ה נער אנכי (ירמיה א ו), א"ל הקב"ה אל תאמר נער אנכי
כי על כל אשר אשלחך תלך וגו' (ס"ט ס"ט ו), לא זו עד שהלך בשליחותו של הקב"ה, הוי
ונפשו אותה ויעש, אף משה כשאמר לו הקב"ה (לך) [לכה] ואשלחך אל פרעה (שמות ג י),
אמר משה שלח נא ביד תשלח (ס"ט ד יג), אמר לו הקב"ה אני אומר לך לכה ואשלחך,
ואתה אומר שלח נא ביד תשלח, נראה של מי עומדת, לא זו עד שהלך, שנאמר וילך
משה וישב אל יתר חותנו (ס"ט ד יח):

[מז] (פ) מה כתיב למעלה מן הענין וירא ה' כי סר לראות ויקרא אליו אלהים מתוך
הסנה ויאמר משה משה (ס"ט ד), (פא) ר' אבא בר כהנא אומר כל מי שנכפל
שמו יש לו חלק בשני עולמות, נח נח, אברהם אברהם, יעקב יעקב, משה משה, ולא
שמואל שמואל, והכתיב תרח תרח, אומר להם אף תרה יש לו חלק בשני עולמות, ולא
מת אברהם אבינו עד שנתבשר ממעשה תרה אביו שעשה תשובה, שנאמר ואותה תבא
אל אבותיך בשלום (בראשית לו טו), א"ל כל מה שסיגלתי מעשים טובים אני הולך אצל
אבותי, באותה שעה בישרו חקב"ה ואמר לו חייך שעשה אביך תשובה לפיכך נכפל
שמו תרח תרח:

[מז] ויאמר הנני (שמות ג ד), (פב) א"ר יהושע בן קרחה מהו הנני הנני, הנני לכהונה הנני
למלכות, א"ל הקב"ה (שעמד) [במקום] עמודו של עולם אתה עומד, אברהם
אמר הנני, ואתה אמרת הנני: ויאמר (פג) אל תקרב הלוס, של נעליך מעל רגליך וגו'
(ש"ס ס"ט), (פד) ביהושע כתיב של נעליך (יהושע ס"ט טו), ובמשה כתיב של נעליך: (פה) ויאמר
אנכי אלהי אביך (שמות ג ו), נגלה עליו בקולו של עמרם אביו, כדי שלא יתיירא, באותה
שעה שמח משה ואמר עמרם אבי [חי], א"ל הקב"ה אתה אמרת שאני אביך, ואינו

הערות ותקונים

ככ"י רומי ובכ"י רח"ם גם בנדפס, ובקרא ליתא מלת מיכיו, גם כחוב שמע במקום שמעו: (עז) ואלו
משמאלים משים לכף חובה, המאמר הזה מובא בצדק ערך שמאל בשם הילמדט, והוא המאמר המלא גם
בנדפס אף כ"ח שהוא הילמדט מ"ס שמות, ועוד ס"ס בנדפס ויאמר ה' מי יפתה את אחאב ויעל ויפול בדמות
נגע ויאמר זה צדק זה צדק (ש"ס ס"ט), ללמדך שהכל במשפט שזוה"ק וזוה"ק דין והקב"ה נושא ונותן
עמם, ומה הוא והוא באחד ומי ישיבנו והוא יודע דעת כל ברייתו ואין מי שישיב על דבריו ע"כ, זה הוסף המסדר מהילמדט
כי בנדפס נ"ס שמות הוא הילמדט ובכ"י רומי ובכ"י רח"ם הג' כמו לפנינו בכ"י אקספארד: (עט) ראה עד כמה
נתקשה יונה מליך בשליחותו שאל ויקם יונה וגו', בכ"י רומי וכ"י רח"ם נוסף לא זו משע עד שהלך שאל ויקם
יונה, וכן תראה בנדפס, כמה נתקשה יונה שלא לילך בשליחותו, שנאמר ויקם יונה לברות תרישיה (יונה ג א),
א"ל הקב"ה נראה של מי עומד, לא זו משע עד שהלך שנאמר ויקם יונה לילך אל נינוה כדבר ה': (פ) מה כתיב
למעלה מן הענין מובא ג"כ בנדפס שם אף כ"ח: (פא) ר' אבא בר כהנא אומר, תנחומא בנדפס שם ושמו"ר
כ"פ ס"ג כ"ד ס"ז אף כ"ח ופ"ח אף כ"ח ילקוט ריש נח, ובשמות הפרידו שם הרמו והלינו רמו מ"ח בלחמ
המאמר, וכ"ה כ"ד ס"ד כ"ח רמו אף כ"ח: (פב) א"ר יהושע בן קרחה, מובא בנדפס אף כ"ח ושמו"ר כ"ח
ובחזק ק"ב ע"א כ"ד כ"ח כ"ח כ"ח ילקוט וירא רמו ל"ז: (פג) אל תקרב הלוס כ"ה גם בכ"י רח"ם,
ובכ"י רומי נוסף אין הלוס אלא מלכות שנאמר כי הבאתי עד הלוס וכ"ה בנדפס ובשמו"ר: (פד) ביהושע כתיב
של נעליך ובמשה כתיב של נעליך, והסר הדרשה על זה, וכן ליתא בנדפס, אולם במדרש לקח טוב שמות ג' ה'
תמלא הדרשה ע"ס: (פה) ויאמר אנכי אלהי אביך נגלה עליו בקולו של עמרם אביו, מובא בילקוט שמות רמו
ק"ח בשם התנחומא כמו שהוא לפנינו בכ"י, ומה בלחמ טוב (שמות ג ו) לפי שגלה לו המלאך בתחלה בדמות
אביו, זה לקח מן התנחומא כ"ח שלפנינו, וליתא בנדפס ויאמר אנכי אלהי אביך וגו' אלהי יצחק וגו' [נגלה עליו
בקולו של עמרם אביו כדי שלא יתיירא, באותה שעה שחח משה ואמר עוד עמרם אבי חי, א"ל הקב"ה אנכי
אלהי אביך אלהי אברהם וגו'], בפתי בלתי אלך שלא תתיירא, מר וסתר משה פתי, מלכות סהסרתי הוסף
המדרש דפס ממנו, ובעל שמו"ר ריש פ"ה ה"ג בלתי נראה קמץ ואביא מה עשה נגלה עליו
בקולו של אביו, שאב מן התנחומא כ"י, ואח"כ הביא בפתי בלתי אלך כ"י, הוא כמו בתנחומא בנדפס,

אלא אלהי אביך, באותה שעה ויסתר משה פניו ונ' (שמות ג ו), א"ל הקב"ה חייך חלקת לי כבוד, אני חולק לך כבוד, שנאמר וראו בני ישראל את פני משה ונ' (שמות ג ו), אתה יראת, כי ירא מהבים (שמות ג ו), חייך אני עושה כמו שאמר וייראו מנשת אליו (שם ג ו), (פ) בזכות מהבים, ותמונת ה' יבים (במדבר יב ח):

[יז] ועתה הנה עזקת בני ישראל באה אלי וגם ראיתי את הלחץ ונ' (שמות ג ט)
(פ) מלמד שהיה הקב"ה מביט במצרים היאך היו משעבדין בישראל, שנאמר הנה עזקת בני ישראל באה אלי וגם ראיתי את הלחץ ונ', כביכול אני עמהם, אשר מצרים לוחצים אותם, וארד להצילו (שם ט ט): ועתה (לך) [לכת] ואשלחך אל פרעה (שם ט ט), (פח) ר' אלעזר אומר ועתה לך, לך היו ישראל מצפים, לך היו ישראל מקוים, ועתה לך גדולה יש לך בדבר הזה, ר' יוחנן אמר [א"ל הקב"ה] לך מסור הדבר הזה: [יח] (פח) ויאמר משה אל ה' בי אדני (שם ד י), בייה את מעביר עלי, אהרן אחי גדול ממני ואתה משלחני, בי אדני, לא איש דברים אנכי (שם), א"ל הקב"ה מי שם פה לאדם ונ' (שם ט ט): ועתה לך ואנכי אהיה עם פוך ונ' (שם ט ט), (צ) ר' יהודה בר' סימון אמר [אמר] הקב"ה למשה אני עושה אותך ברירה חדשה כאשה זו שהיא הרה ויולדת, (צא) שנאמר והוריתך אשר תדבר (שם): ד"א אמר לו הקב"ה למשה אני יורה דברי לתוך פוך כחץ, ואין הוריתך אלא לשון ירה יירה (שמות יט ג), כיון שבישרו הקב"ה שהוא עמו, מיד קיבל עליו לילך, שנאמר וילך משה וישב ונ' (שם ד יח), (צב) ולא היה צריך לומר אלא וישב אל מצרים, אלא למה שב אל יתרו להתיר נדרו, שאמר להקב"ה נשבעתי ליתרו, וילך אצל יתרו, מה עשה הקב"ה קשר ענן שם כביכול התיר נדרו של משה: ד"א וילך משה וישב שהלך ליפול רשות ממנו: ויאמר לו אלהכא נא ואשובה אל אחי ונ' [לך לשלום] (שם), (צג) כל מי שכתוב בו לשלום הולך וחוזר, וכל מי שכתוב בו לך בשלום, הולך ואינו חוזר, באבנר כתיב וישלח דוד את אבנר וילך בשלום (ט"ז ג נא), הלך ולא חזר, אבל יתרו אמר למשה לך לשלום, הלך וחזר, שנאמר ויאמר יתרו למשה לך לשלום:

ה ע ר ו ת ו ת ק ו נ י מ

גם כרתיב לשון התנחומא הנדפס כדרך מסדר אחרון: (פ) בזכות מהבים, עיין פסיקתא פסקא אחר מות (דף ק"ג ע"א), וע"ש בהערה ק"ג, וכן מובא בשמ"ר ריש פ"ג וי"ד פ"ג וס"ג ה"ג בשכר מהבים: (פ) מלמד שהיה הקב"ה מביט במצרים היאך היו משעבדין בישראל, מובא בילקוט רמז קע"א ד"ה ועתה בשם התנחומא והוא כמו שלפנינו, אולם בנדפס סוף אות י"ם הביא הכה נעקת בני ישראל מלמד שהקב"ה היה רואה בשעבודן ונלחצותם, וכל המאמר שלפנינו השמים המסדר הזה והוא פסוק מאמר גדול (אות כ) ויאמר ה' ראה ראלתי כ"ה האל ידע מתי שאל ובסוף האות כתב המאמר אמר לפניו רבון העולמים שטעה נשבעתי ליתרו שאני הולך אלא נדרותו לקח מן התנחומא כ"ה שלפנינו: (פח) ר' אלעזר אומר ועתה לך, מובא בילקוט שמות רמז קע"א ד"ה ועתה לך ושלחך בשם התנחומא: (פח) ויאמר משה אל ה' בי אדני בייה אתה מעביר עלי, מובא בילקוט שם ג"ב בשם התנחומא, ועיין מה שכתבתי בפ' ויגש הערה י"ב, ועיין בלקח טוב (שמות ד יג), בי אדני בייה אתה ששע עמי, וע"ש בהערה י"ג והבאתי ג"כ בשמ"ר פ"ג, בי אדני אמר משה להקב"ה אתה ארון העולם בי אתה רואה שאהיה שליח הכי לא איש דברים אנכי, כמ"ל כתב ובי אתה רואה נרסין ואין פסק אללי שיהיה הכותחא אחר משה להקב"ה ארון העולם בייה אתה מעביר עלי אתה רואה שאהיה שליח כו' כמו שהוא בנ"ר על בי אדני, ודרש בי לשון בייה שהוא עיין ועקב ותרעומות על דבר עוות הדיו, וכן עוד שם א"ר חייא הגדול אמר לפניו רבש"ע בי אתה רואה לנאלו כיון של אברהם, ז"ל אמר לפניו בייה אתה מעביר עלי אתה רואה לנאלו כיון של אברהם ע"כ, ומדברי התנחומא שלפנינו תראה סעד לדברי: (צ) ר' יהודה בר סימון, בילקוט שם השמים שם האומר כדרכו תמיד: (צא) שנאמר והוריתך אשר תדבר, דרש והוריתך מלשון הרס: (צב) לא היה צריך לומר אלא וישב אל מצרים כו', אלא למה שב אל יתרו להתיר נדרו שאמר להקב"ה נשבעתי ליתרו, מובא בילקוט סוף רמז קע"ג בשם התנחומא, ולזה המאמר כון רש"י בפירושו ע"ה לישול רשות שהרי נשבע לו ומונח גם בנדפס סוף אות כ' בשנינו, ועיין בלקח טוב (שמות ד יח), ד"א שב אל יתרו חותנו להתיר לו השטעה ששעה מיד קשר הקב"ה עין במדיו והתיר לו נדרו, ועיין בהערה כ"א שהבאנו דברי בילקוט שהביא בשם התנחומא, ומדברי התנחומא שלפנינו: כ"ה תראה כי בילקוט לקח דברי התנחומא כ"ה, וכן דברי בעל לקח טוב נובעים מתנחומא כ"ה, ועיין בדברים ס"ה ע"א, ועיין שמ"ר פ"ד אות ד', לא היה צריך לומר אלא וישב משה, אלא אמרו רבותינו בתחלה הלך אלא פרעה כו', הביא דברי התנחומא בהרחבת דברים כדרכו: (צג) כל מי שכתוב בו לשלום, מובא בילקוט שם רמז קע"ג בשם התנחומא, וכן מובא בתנחומא הנדפס אחר כ"א ובשמ"ר

[יט] ויקח משה את אשתו ואת בניו וירכיבם על החמור (שמות ז, כ), (צד) זה אחד מן הדברים ששינו רבותינו לתלמי המלך שככתבו לו את התורה ויונית, (צה) אלף הן, אלהים ברא בראשית (בראשית א, א), (צו) זכר ונקבה בראם (שם טז, כו), ויכל ביום הששי וישבות ביום השביעי (שם לז, כ), ויברא אלהים את האדם בצלם ובדמות (שם א, כו), הבה ארדה ואבלה (שם יא, ד), כי באפס הרגו שור וברצונם עקרו אבום (שם מט, ו), ויקח משה את אשתו ואת בניו וירכיבם על נשא בני אדם (שמות ז, כ), ומושב בני ישראל אשר ישבו במצרים ובשאר ארצות (שם יב, ט), אשר חלק ה' אותם להאיר (דברים ד, יט), אשר לא

הערות ותקונים

ובשם"ד פ"ה אות ג', וחסר שם הסוף מנין וישלח דוד את אבנר ויך בשלום (שם ג, ג), הלך ולא חזר, ועיין ברש"י ס"ד ע"א ומו"ק כ"ט, ועיין ב"פ"ט שכתב העשם כזה, ועיין גם בנחיצות עולם דף מ"ב בהאחי דבריו בלקח טוב שמות ד' הערה כ"ז: (צד) זה אחד מן הדברים ששינו רבותינו לתלמי המלך שככתבו לו את התורה ויונית כ', בכ"י רומי הגירסא זה אחד מ' דברים, וכן בכ"י רח"ס זה אחד מעשרה דברים, אולם בפרסם תמלא שספר ומונה י"א ש"ט"י, ובתנחומא הגדפם דפסם קאשטענטיני ודפסו וויז'ניא הג' זה אחד מעשרה דברים, וזה בודלי משנת המעתיק כי היה כתוב לפניו זה אחד מן הדברים וקרא המלה כאלו כתוב זה אחד מן ד' דברים, והמדפס דפסם מנוסחה ראה בתנחומא כ"י הג' מ' דברים השמים מלת שמונה והל"ג זה אחד מעשרה דברים ולא שם עינו על פרסם, והאמור הזה תמלא בירושלמי מגילה פ"א ה"ט, (ובדפוסם קראשין ה"א דף ע"א ע"ד), ושם כתוב בפירוש י"ד דברים, ושם תמלא עוד ב' ש"ט"י אשר נשמעו בתנחומא כ"י שלפניו ע"י שגגת המעתיק, ואלה הם, ושחקק שרה בקרובה לאמר (בראשית יח, יג), לא חמד אחד נשאתי (במדבר כז, טו), וכאשר חוסף זה אל התנחומא שלפניו יעלו ג"כ י"ג כמו בירושלמי, וכן במכילתא בא פרשה י"ד תמלא ג"כ שהביא י"ג ש"ט"י, ובתנחומא בבלי מגילה פ' ע"א תמלא בפרסן פ"ו ש"ט"י, כי תשוב עוד ושלח את זאסופי בני ישראל (שמות כה, ה), ואל זאסופי בני ישראל לא שלח בפרסן פ"ו ש"ט"י, כי תשוב עוד ושלח כלל נחשבו לאחד הם במספרם י"ד, ורק השינו הלז מן זאסופי טספ בבבלי וליחא בירושלמי ומכילתא ותנחומא, ובלטדה תמלא ג"כ המספר י"ג, ובמס' סופרים פ"א ה"ט הוסף אחד על דבריהם האספה מן הבבלי, כי החל וי"ג דבר ש"טו זה כמו בירושלמי ותנחומא אולם בפרסן תמלא י"ד, כי טספ ואל זאסופי בני ישראל לא שלח ידו, כמו שהוא בבבלי, וחשב ב' הפסוקים האלה לאחד, ובתנחומא הגדפם הביא כמו בבבלי רק נשמע בפסוק לא חמד אחד נשאתי, וכאשר חוסף זה יעלה מספרם פ"ו כמו בבבלי, גם הוסף שם המספר מהדפסם הסיום כמו שהוא בבבלי, ולא כתבו לו את הארבעה, לפי שאשטו של תלמי המלך ארבעה שמה, שלא יאמר שחקן ב' יהודים וכתבו לו את אשתי בתורחם, (ובירושלמי שם מס' דמאי של תלמי המלך ארבעה שמה, גם ב"ד סוף שמי הג' אמו, ועיין במאור עיני אמרי בינה פ"ו ובהערת הרב החכם הגדול הר"ד קאספסל), ובמדרש שם"ד פ"ה אות ה' הביא זה אחד ב"י"ד דברים וקא' בלשונו ולא תהגם בפרסן, ובדור אלני כי היה כתוב ב' נוסחאות יחד היינו כמו שראה בתנחומא (אשר נעת לפניו בדפוס) שמונה דברים, ובתנחומא כ"י דברים, והל"ג ב' נוסחאות "י"י", "י"ד", דברים, ואח"כ נעשית י"ד דברים, ואין לזכר לדברי הרב בעל יפ"ט אשר דחק עגמו לבאר העשם במספר הזה, וכאשר העיר ג"כ על דברי היפ"ט אשר לדפוסים מאד ידיר הרב הגדול החכם הכולל מוהר"א ווייס במכילתא י"ט הערה ו', וע"כ כי גם הוא ראה ליתן פסם ה"ט נאמח הפסוק מהדרש שם"ד, אולם לדעתי יותר נכון כאשר כתבתי, והרב החכם הזה העיר עוד שם שאין הענין מדבר מתרגום יוני, אלא שכתבו התורה ככתבה וכלשונה לתלמי המלך, כאשר הראה כבר הרס"ג מהר"ף ז"ל בספרו מקורות תרגום התנ"כ ע"ס. אך מדברי התנחומא שלפניו תראה שכתבו מפורש שככתבו לו את התורה ויונית. ובמאור עיני אמרי בינה פ"ה הביא כי בהעתיקה הניווחת לשנעים הזקנים תמלא ארבעה השתניות ע"ס. ויפה העיר שם ג"כ הרב החכם ווייס שמן המתרגמים היה תמלא הרבה ש"ט"י, ומן השינויים האלה היו ג"כ וישלח את זאסופי בני ישראל, ואל זאסופי בני ישראל לא שלח ידו, ולפי זה נבין סוד הדבר למה נב' ש"ט"י אלה הביאו הגירסאים בלשון יוני, כי מלת זאסופי היא מלת ויונית, יען שש"ט"י אלה עשו המתרגמים את הדבר, ולדעתו הרב בבבלי שם המעשים ר"ל הכוונה ונס המתרגום שנעשה בבזוז זמן מן הזמנים ע"כ ניתוסף על המנין, אולם אני אומר שבתנחומא שיה בבבלי והתנחומא והירושלמי והמכילתא ומס' סופרים שעליהם י"ג, רק בבבלי נוסף אח"כ השינוי בענין זאסופי. (ואח"כ הובא בתנחומא הגדפם ובמס' סופרים), והאספה היא ע"פ בירושלמי תענית פ"ד ה"ב (דף ס"ח ע"א) אבדר"ג פל"ג ומס' סופרים פ"ז ה"ד שלשה ספרים תמלא בעזרה באחד תמלא כתוב וישלח את זאסופי בני ישראל, ובשנים תמלא כתוב וישלח את נערי בני ישראל ע"כ, ובטעור זה הוסף בבבלי שם זה שם הזקנים בעבור שהיה תמלא כתוב כן בספר תמלא בעזרה: (צד) אלו הן, אודות השינויים ושעמם עיין רש"י במגלה שם ונתוס' ובמהרש"א ח"א ובמהרש"י המכילתא: (צו) זכר ונקבה בראם, בכ"י רומי הג' זכר ונקבו בראם, ובירושלמי הג' ונקבו בראם, ובמכילתא שם ובכ"ר פ"ה ונקבו בראם, אולם בבבלי מגילה שם זכר ונקבה בראו, ע"כ בפירוש"י, ועיין במכילתא בפ' מאיר פ"ן שהאריך בזה: וכמו

צויתי לעובדם (דניאל יג), (צו) וכתבו את צעירת רגלים (ויקרא יא), (צח) ולא כתבו את הארנבת, (צט) הוי ויקח משה את אשתו ואת בניו וגו' :

[כ] (ק) ויקח משה את מטה האלהים בידו (שמות ד כ), א"ל הקב"ה מול המטה הזה בידך: (קא) וכל הנסים שאתה מבקש לעשות בו עשה בו: ויאמר ה' אל משה בלכתך לשוב מצרימה (שס טז כה). הראה לו הקב"ה נסים שהוא עתיד לעשות לו, (קב) ואמר לו לך ואספת את זקני ישראל וגו' (שס ג טז), ואח"כ אתם הולכים אצל פרעה, אמר משה אם יאמרו לי מה שכו מה אומר אליהם (שס טז יג), אמר לו אמור להם אהיה אשר אהיה (שס טז יד): (קג) (ד"א, והיה אם לא יאמינו לך וגו') [וזן לא יאמינו לי וגו'] (שמות ד ה): (קד) אמר לו הקב"ה מה זה בידך וגו' (שס טז ט), ויאמר השליכוהו ארצה וגו' (שס טז ג): (קה) א"ל אתה אומר לשון הרע על בני, מה הנחש שאמר לשון הרע, והולקיתי אותו בצרעת, אף אתה הבא נא ירך (אל חיקך) [בחיקך] ויבא ידו בחיקו ויוציאה והנה ידו מצורעת כשלג (שס דו), א"ל הקב"ה אתה אומר על בני שאינן מאמינים, והם באמינים בני מאמינים, והיה אם לא יאמינו גם לשני האותות האלה (שס טז ט), רמו לו הקב"ה רמו, א"ל מזהבן את נוטל שלך מן המים, שנאמר ולקחת מבימי היאור (שס): (קו) אמר ר' שמואל בר נחמיה רמו לך שאת נוטל מן המים, שנאמר הכן חסלע הזה וצוה לכה מים (נמדר כ י):

הערות ותקונים

(צו) וכתבו את צעירת רגלים, לפי תרגום השבעים ראוי צעירת הרגלים לא צעירת: (צח) ולא כתבו לו את הארנבת, בגמרא מניין מנזר הסעס, ובירושל' איהא שאלו של תלמי נקראת כן, ועיין במאור עינים אמרי צינה פ"ג, ובהערה הכז הכנס מהר"ד קאסעל, שהיה ידוע שכתבו של תלמי הראשון (אבי פילאדלפוס) היה שמו לאנוס, ר"ל ארנבת: (צט) הוי ויקח משה את אשתו ואת בניו וגו', בגדפס דפוס קאסעלניא דפוס ווייזיא סיים ג"ל הוי ויקח משה את אשתו ואת בניו וירכיבם על החמור, והוסף בחדש שאומר יאלו הבהמין, ואח"כ מתחיל מאמר חדש ויקח את מטה האלהים, אולם בגדפס מאגטובה השמים מלת "הוי", ואח"כ בגדפוס אחרונים הציגו זה בהתחלת המאמר ומתחיל את כ"ג, ובגמרא מתחיל את כ"ג מן ויקח משה את מטה האלהים, והמלות "בחדש שאומר יאלו הבהמין" הם קפי הכנה: (ק) ויקח משה את מטה האלהים, מובא בגדפס את כ"ג: (קא) וכל הנסים שאתה מבקש לעשות בו עשה בו, בכ"ל רומי הג' שאתה רוצה לעשות, ובגדפס וכל נסים שאתה מבקש אתה עשה בו, הכה בו את היאור שנאמר ומתן אשר הכית בו את היאור פעמים שהוא קורא אותו מטה האלהים ופעמים שהוא קורא אותו ומתן: (קב) ואמר לו לך ואספת. הוא מוקדם בקרא, גם במאמר שלאחריו, ד"א ויהי אם לא יאמינו לך, הוא משוש, וגדפס כי המאמר נלקח בחדש, ובתנחומא אחר שמים שם הראה לו הקב"ה את כל הנסים והאותות ומופתים השמים מלת "הוי", ואח"כ בגדפס אחרונים הציגו זה והביא המאמר בהרחבת דברים אשר הוסיף מן פדר"א פ"מ ח"א: א"ל מזה בידך א"ל משה א"ל השליכוהו ארצה ויהי לנחש, למה נחש ולא דבר אחר, אלא א"ל כשם שהנחש נוטל וממית, כך מקריש נוטל וממית את ישראל, ואח"כ נעשה כעץ, כך יהיו המזגרים לעץ יבש, א"ל הנה נא ירך בחיקך והנה ידו מלורעת, מה הנרעת דבר שמהלך כן המזגרים סתמין ומסתמין את ישראל, וישם ידו אל חיקו והנה שבה כבשרו, כך אני מקריש את ישראל משומא מזגרים, ולקחת ממני היאור והיו לדם, כך אני מכה את מזגרים במכת דם, ואח"כ החל ד"א אחר משה לפי הקב"ה הן לא יאמינו לך ולא יאמינו בקולי, א"ל מזה בידך בו כמו שהוא אפיס, ובגמרא שם"ר פ"ג את י"ב מנזל ג"כ במאמר מהתנחומא הגדפס בהרחבת דברים כדרך של המסדר הזה, גם תראה שהביא שם ח"א: ויהי אמרנו למה היה הנחש כנגד משה אלא מה אתה היה לישראל ככך א"ל אליעזר לך נכפך המטה לנחש, וכוונתו בעל המסדר היה בהמלות א"ל אליעזר לפדר"א שרמתי פ"מ, וכוונתו "א"ל אליעזר" בגמרא דר' אליעזר. גם מה שמים שם בזה"ל כי הקב"ה עתיד לטאר לישראל "כמו שכתוב" חסר וי"ל כמו שכתוב בפדר"א, וכוונתו כי בפדר"א מפורש זה: (קג) ד"א ויהי אם לא יאמינו לך, וכו"ל בכ"ל רומי, ותקנתו ש"ל וכן לא יאמינו לי וגו', וסיק בהערה שלפניה: (קד) אמר לו הקב"ה מה זה בידך, כן הוא לפי הקרי, ושכתוב מזה מלה אחת, ובגדפס א"ל מזה בידך, מזה כתיב, מזה שבידך אתה לירך ללקוח, שאתה מניא לשון הרע על בני, והכוונה אל תקרי פ"ה אלא פ"ה שבידך, וכן הביא בעל לקח טוב (שמות ד ז), כתיב מזה כלומר מזה אתה ראה ללקוח ממקל שבידך, וכן הביא רש"י בפירושו שם"ל, וכן הוא בשמ"ר פ"ג את י"ב וטובע מהתנחומא: (קה) א"ל אתה אומר לשון הרע על בני, מובא בגמרא שמהלך רמו קע"ב בשם התנחומא, והוא כמו לפינו בכ"ל, ובתנחומא הגדפס נוסף ומעתה מן הגדפס אל המדרש שם"ר פ"ג את י"ב שאתה מנזל לשון הרע על בני כשם שהנחש הניא לשון הרע ואמר כי יודע אלהים וגו' (בראשית ג ה), (ובני מיד מאמינים) שם מאמינים בני מאמינים, דכתיב ויאמן העם, בני מאמינים דכתיב ויאמן צה" (בראשית טו ו), וכן מובא בלקח טוב (שמות ד ו), ובשמ"ר שם הוא בקלח שיעינים בשלשן: (קו) א"ר שמואל ב"ר נחמיה, בגדפס

[כא] וילך משה ואהרן ויאמרו וגו' (שמות ד כט). אמר להם כך אמר הקב"ה פקוד פקדתי אתכם, (קז) סימן היה לישראל (קח) כל גואל שיבא במימן הזה פקוד פקדתי, הם יודעים שהוא גואל של אמת, שכן אמר להם יוסף, ואחרים פקוד פקוד אתכם (נכאס"ת נד), כיון שהזכיר להם פקוד פקוד מיד ויאמן העם (שמות ד לא), אמרו להם משה ואהרן באו עמנו אצל פרעה, מיד קבלו עליהם זקני ישראל והלכו עמהם: (קט) עד שהיו הולכין היו מנגבים עצמם אחד אחד ושנים שנים, כיון שהגיעו לפלמין של פרעה, לא נמצא עמקן אפילו אחד מהן, שנאמר ואחר באו משה ואהרן (שמות ה ה), והיכן הם הזקנים, אלא שהלכו להם, אמר להם הקב"ה מה אתם סבורים שאיני פורע לכם, חייכם כשיעלו משה ואהרן לקבל את התורה אתם עולים עמהם, ואני מחזיר אתכם, שנאמר ואל הזקנים אמר שבו לכם בזה וגו' (ס נד יד), אמר להם הקב"ה בעולם הזה לא ראיתם בכבודה של תורה, אבל לעולם הבא אתם מתכבדים בשל תורה, שנאמר וחפרה הלבנה ובושה החמה כי מלך ה' צבאות בחר ציון ובירושלים ונגד זקניו כבוד (ישעיה כד לג): **[כב] ויאמר ה' אל אהרן לך לקראת משה המדבר וגו' (שמות ד כז):** (קי) זש"ה ירעם אל בקולו נפלאות וגו', (איזב לו ה), מהו ירעם אלא בשעה שנתן הקב"ה את התורה בסיני הראה הקב"ה בקולו לישראל פלאים פלאים, כיצד היה הקב"ה מדבר והיה הקול יוצא ומחזיר בכל העולם, וישראל שומעין את הקול, בא להן מן הדרום, והיו רצין (י"י הדרום) [לדרום] לקבל את הקול משם, (קיא) וכן לארבע רוחות, ואחר כך נהפך להם מן השמים והיו תולין עיניהם לשמים, והיה הקול נהפך להם מן הארץ, מנין שנאמר מן השמים השמיעך את קולו ליסרך ועל הארץ הראך את אשו הגדולה (ויג"ד לו): (קיב) והיו ישראל אומרים זה לזה, והחכמה מאין תמצא ואי זה מקום בינה (איזב כח כ): וכל העם רואים את הקולות (שמות כ יח), (קיג) מהו את הקולות, אלא שהיה הקול נהפך לשבעה קולות, ומשבעה לשבעים לשון, ולמה לשבעים לשון, כדי שישמעו כל האומות, וכיון שהיה

הערות ותקונים

השמים שם האומר, ויבליקום שמות רמז קע"ב ד"ה ויאמרו במאמר א"ל לשון הרע כו' השמים המאמר של רש"י: (קז) סימן היה לישראל, מוצא בליקום רמז קע"ד, והציון התנחומא שלפניו מוסב גם על זה, ומוצא גם בנדפס אות כ"ד ובשמ"ר פ"ג אות ח' ופ"ה אות י"ג ופס"ו, ועיין פס"ה פס"ח, וסע"ה י"ג ע"ב, ולקח טוב שמות ד' לא, גם בליקום טוב בראשית כ' כ"ד, וע"ש בהערה ל"ג בהערתו. שמה בתרגום יב"ע על הכתוב פקד יפקד אלהים אתכם, הא אחון משתעבדן במלרים ולא תזידון למיסק ממלרים עד זמן דמיתון חרין פרוקן וימרון לכון מדכיר דכיר יתכון, ש"ל עד זמן דמיתון וימרון לכו חרין פקידון מדכיר דכיר כ' יתכון: (קח) כל גואל שיבא, בנדפס סימן זה מסור בידם מיתות אנדרסו וילחן ועקב מסר ליוסף, ועיין בשמ"ד שם ומ"ר פ"ה אות י"ג: (קט) עד שהיו הולכין היו מנגבים עצמם אחד אחד, וכ"ה בליקום שם התנחומא, ובנדפס ובשמ"ר אחד אחד, ועיין לקח טוב (שמות ה ה), ובשמ"ר פ"ה אות י"ד אמרו רבותינו הלכו עמהם הזקנים והיו מנגבין את עצמן ובשמ"ר אחד אחד, ובמה שכתוב, "אמרו רבותינו" טון לדברי התנחומא: (קי) זש"ה ירעם. אל בקולו, סוף המאמר ד"ה ירעם אל בקולו מוצא בליקום שמות רמז קע"ד שם התנחומא, וכל המאמר שלפניו מוצא בליקום איזב רמז חתקב"א, ובשמות נרשם שם שמ"ר, וז"ל התנחומא, כי כל הלשון שם התנחומא עם התנחומא שלפניו ככ"ו כמו שחראה בספרות, וכן מוצא בנדפס אות כ"ה, ומן התנחומא בנדפס העתיק בעל שמ"ר פ"ה אות ס': (קיא) וכן לארבע רוחות, וכן הוא בליקום איזב, אולם בנדפס וכן בשמ"ר הוצע מן התנחומא בנדפס כתוב מפורש ומדרוש נהפך להם לנפח (ובתנחומא בשמות מן הלשון) והיו רצין לנפון, ומלפון נהפך להם למורה והיו רצין למורה לקבל את הקול, וממורה נהפך להם למערב והיו רצין למערב, מן המערב נהפך להם מן השמים: (קיב) והיו ישראל אומרים זה לזה והחכמה מאין תמצא, בנדפס סיים עוד תחום אמר לא כי הוא ויס אמר איך עמדי (איזב כח יד), ונעלמה מעיני כל ח' (שם שם כה), אבדן ומות אמרו בלויני ששעט ששעט (שם שם כב), גם טספ שם והיו ישראל אומרים מהיכן הקב"ה בא מן המזרח או מן המערב או מן הצפון או מן הדרום שנאמר ויאמר ה' מסיני בא (דברים לג ז), ואומר אלוה מתימן יבא (תנחומא ג), וכן בשמ"ר שם הביא זה והיו ישראל אומרים מהיכן הקב"ה בא רק שם חסר וכו"ל מן המזרח [או מן המערב או מן הצפון] או מן הדרום: (קיג) מהו את הקולות אלא שהיה הקול נהפך לשבעה קולות, וכן מוצא בליקום איזב שם, אבל בנדפס ובשמ"ר גורם רואים את הקול שמו אומר אלא את הקולות, אמר רבי יוחנן סיה הקול יולא ונחלק לשבעה קולות ומשבע קולות לשבעים לשון, ועיין בבלי שבת פ"ה ע"ב, ובשמ"ר בשמות אחלק לע' קולות לע' לשון, וז"ל לשבעה קולות ומשבעה קולות לשבעים לשון כמו שפירשנו בסמ"ר סוף פס"ח, ועיין

הקול יוצא, (קיד) היתה כל אומה ואומה שומעת קולו של הקב"ה ונפשו יוצאה, אבל ישראל לא היו נזוקין, (קמו) כיצד [היה הקול יוצא, א"ר תנחומא] היה הקול יוצא והורג לאומות (כדי שיקבלו) [שלא קבלו] את התורה, ונותן חיים לישראל (שיקבלו) [שקבלו] את התורה, והוא שמשא אמר להם בסוף ארבעים שנה כי מי כל בשר אשר שמע קול אלהים חיים מדבר מתוך האש כמוני ויחי (וינסי סו), ואומר השמע עם קול אלהים וגו' (סו ד), אתה היית שומע וחיה, אבל האומות היו שומעים ומתין, (קמו) בא וראה האיד היה הקול יוצא לישראל, כל אחד ואחד היה שומע לפי כוחו, הזקנים לפי כוחן, והבהורים לפי כוחן, והנערים הקטנים והיונקים (קיו) והעוללים לפי כוחן, ואף כשה לפי כוחו, שנאמר משה ידבר והאלהים יענו בקול, (שמות יט יט), כהו בקול, אלא בקול שהיה יכול משה לסבול, (קיה) וכן הוא אומר קול ה' בבח (תהלים כט ד), בכוח של כל אחד ואחד, המעוברות לפי כוחן, והכל לפי כוחן. אמר ר' יוסי בר' חנינא אם תמיה את עליו, למד כן חסן: (קיס) שלא היה יורד לכל אחד ואחד, אלא לפי הצריך לו, הבהורים היו אוכלין איתו כלחם, שנאמר הנני ממטיר לכם לחם מן השמים (שמות יד ד), הזקנים היו אוכלים אותו כדבש, שנאמר וטעמו כצפית בדבש (סו סו א): (קכ) הקטנים כחלב משרה אמן, שנאמר והיה טעמו כמעים לשד השמן (מדרג יא ח), והחולה היה טועמו כמעם סולת המעורב בשמן ובדבש, (קכא) כמיטני הזה שעושין לחולה, (ב"ע פנפוכא) שנאמר ובשלו בפרור (סו), ואומר ולחמי אשר נתתי לך סולת [ושמן] ודבש האכלתיך (יחזקאל טו יט). אמר ר' יוסי בר' חנינא מה אם חסן שהיה מין אחד מתהפך לכמה גוונים ולמינין הרבה, בשביל צרכן של ישראל, (קכב) הקול שהיה בו כח, על אחת כמה וכמה, הוי ידעם אל בקולו נפלאות וגו':

[כג] (קכג) ד"א ירעם אל בקולו נפלאות וגו'. אימתי עשה הקב"ה בקולו נפלאות, בשעה שביקש הקב"ה לשלח משה בשליחותו לגאול את ישראל, והיה במדין מתיירא שברח מפני פרעה שמא יתרגו, שנאמר ויברח משה מפני פרעה וגו' (שמות יו), כיון שנגלה עליו הדיבר במדין ואמר לו שיחזור למצרים, שנאמר ויאמר ה' אל משה במדין לך שוב מצרימה (סו ד יט), נחלק הדיבור לשני קולות, ונעשה, (קכד) דיו פרצופין, ושמע משה במדין לך שוב מצרים, ואחרן שמע במצרים לך לקראת משה המדבר, ומה שבאמצע לא היו שומעין כלום, הוי ירעם אל בקולו נפלאות:

[כד] ד"א לך לקראת משה המדבר. (קכה) ושה"י מי יתנך כאח לי (ש"ס ח א), ישראל אומרים להקב"ה מי יתנך כאח לי, כאיזה אח, את מוצא מתחילת ברייתו

הערות ותקונים

ועיין ש"ס מזמור ל"ב: (קיד) היתה כל אומה ואומה שומעת קולו של הקב"ה, נדפסם וגם בשמ"ר גורם וכל אומה ואומה שומעת קולו, בלשון האומה" ונפשותיהם יולאות: (קמו) וכידן היה הקול יולא, כוספתי ש"ל וכידן [היה הקול יולא, אמר רבי תנחומא] היה הקול יולא וכו', וכו"ל לנכון ככ"י רומי וכ"י רח"ס, וכן הוא נדפסם ובשמ"ר, רק שם טפס א"ר תנחומא, דו פרטופין היה: (קמו) בא וראה היקר היה הקול יולא לישראל, שהם נפסיקתא פסקא נחדם השלישי (דף ק"ט ע"א) וע"ש בצורה קס"ו: (קז) והעוללים לפי כוחן, נדפסם ובשמ"ר טפס והגשים לפי: (קח) וכן הוא אומר קול ה' כח, נדפסם ובשמ"ר טפס נכחו לא נחמר אלא נכה [נכה] שכל אחד ואחד מהן יכול לסבול, וכ"ל נפסיקתא שם: (קיט) שלא היה יורד לכל אחד ואחד, נדפסם ובשמ"ר פ"ה, ועיין שמ"ר פכ"ה: (קכ) הקטנים כחלב משרה אמן שנאמר לשד השמן, עיין רש"י (מדרג יא ח), ועיין בספרי שם: (קכא) כמיטני הזה שעושין לחולה, וכן הוא בפ' בשלח פ"ב, וכן נמצא ככ"י רומי וככ"י רח"ס, אולם ליחא נדפסם, גם ליחא בשמ"ר פ"ה, והמלות בל"ע, פנפוכא"ן תוספת המעתיק, וליחא ככ"י רומי וככ"י רח"ס. כן המלה מתוקנת מלת הסופר וטודאי כוון להמלה פפאשן קיטען: (קכב) הקול שהיה בו כח עאכ"ו, נדפסם ובשמ"ר טפס שהיה מתנהג לכל אחד ואחד לפי כוחו כדי שלא יחוק, וממין שהקול נחלק לקולות הרבה שנאמר וכל העם רואים את הקולות הקול אין כתיב כאן אלא הקולות: (קכג) ד"א ירעם, מונח בילקום שמות רמז קע"ד בשם התנחומא, ובילקום איוב רמז תתקכ"א, ובפסוק רמז אחד שמ"ר, ול"ע תנחומא כמו שהעירונו לעיל, ומונח גם נדפסם פ"ב, וכן בשמ"ר פ"ה סוף פ"ה ט', גורם א"ר ראיין. בשעה שנאמר ל הקב"ה, ועיין אגדה שמואל ריש פ"ה ר' מהם בשם ר' ראובן ט': (קכד) דיו פרטופין, המלה יונית, ופי' שני פנים, או שני אופנים, עיין ערוך דיו פרטופ: (קכה) ש"ס מי יתנך כאח לי, מונח בילקום ש"ס רמז תתקכ"ג בפסוק הזה בשם התנחומא, וכן ש"ס

של עולם ועד עכשיו הארץ שונאין זה לזה, קין שנה להבל והדרו, שנאמר ויקם קין אל הבל אחיו ויהרגהו (ב' פסוק ד ט), ישמעאל שנה ליצחק, שנאמר ותרא שרה את בן הער המצרי אשר ילדה לאברהם מצחק (ס' כ"א ט), ואין מצחק אלא שביקש להרגו, שנאמר יקבנו נא הנערים וישחקו לפנינו (פ' ד' כ' ד), ועשו שנה ליעקב, שנאמר ויאמר עשו בלבו וגו' (ב' פסוק כו טח), והשבטים שנה ליוסף, שנאמר וישנאו אותו (ס' ל' ד), (קבו) וכאיהו אה, אמרו ישראל כמשה ואהרן, שנאמר הנה מה טוב וכה נעים וגו' (תהלים קל"ה), שהיו אוהבים זה לזה, ומחבבים זה לזה, שבשעה שנפל כישה את המלכות, ואהרן כהונה גדולה, לא קנאו זה לזה, אלא היו שמדוין, זה בגדולת זה, וזה בגדולת זה, תדע לך שכן אתה מוצא בשעה שאמר לו הקב"ה למשה ועתה (לך) [לכה] ואשלחך אל פרעה וגו' (שמות ג' י), א"ל משה שלח נא ביד תשלח (ס' ד' י), (קבו) את סבור שבא עיכב משה שלא לילך, לא עשה אלא כמכבד לאהרן, אמר משה עד שלא עמדתי היה אהרן מתנבא להם שמוניים שנה, הוא שנאמר ואודע להם בארץ מצרים (ויחזקאל כ'), ומגין שאהרן היה מתנבא להם, שנאמר ויבא איש אלהים אל עלי, ויאמר אליו כה אמר ה' הנגלה נגלית (קכ"ה) (לביב) [אל בית] אביך בהיותם במצרים לבית פרעה ובחור אותו מכל שבטי ישראל לי לכהן (ט"ז כ' כה), אמר לו כל השנים הללו היה אהרן מתנבא להם, ועכשיו אני בא להם בתחום אחי שיהא מיצר, לכך לא ביקש משה לילך, א"ל הקב"ה אהרן אחיך (קכ"ה) אינו מיצר בדבר הזה, אלא ישמח (קל) תדע לך שהוא יוצא לאנפסי שלך, שנאמר הנה הוא יוצא לקראתך וראך ושמח בלבו (שמות ד' י), (קלא) לא בפיו בלבד אלא בלבו, לכו ותר מפיו לקראתך וראך ושמח בלבו, אמר ר' שמעון בן יוחי הלב ששמח בגדולת אחיו ילבש אורים ותומים, שנאמר ונתת אל חשן המשפט את האורים ואת התומים והיו על לב אהרן (שמות כ"ה), הוי וגם הנה הוא יוצא לקראתך וראך ושמח בלבו, כיון שאמר לו כך קיבל עליו לילך, מיד נגלה הקב"ה על אהרן, א"ל צא לקראת משה אחיך, כדי שידע שאתה שמח בדבר, לכך נאמר לך לקראת משה המדברה, הוי מי יתגן כאח לי כמשה ואהרן, שהיו אוהבין זה-לזה, אמצאך בחוץ אשקך (ש"ס ט"ה), וילך ויפגשוהו בחר האלהים וישק לו (שמות ד' כו):

[כ"ה] ד"א לך לקראת משה המדברה. (קלב) וש"ה חסד ואמת נפגשו צדק ושלוה נשקן (תהלים ס"ה), (קלב) צדק זה משה, נאמר צדקת ה' עשה (דברים ג' כ'), שלום זה אהרן, שנאמר בשלום ובביטחון הלך אתי (מלכים ג'), חסד זה אהרן, שנאמר וללוי

הערות ותקונים

גדפסם אות כ"ז, ובשמ"ר ריש פ"ה, והתחלת המאמר מונח בפסיקתא פסקא נחמו (ד' קכ"ז ע"א) ובפסיקתא רבתי פסקא נחמו, ובמדרש חוית פסוק זה, ובקצרה בילקוט שמות רמז קע"ד בשם התנחומא ויש להעיר גדפסם שם גדפסם קאשפאנטינא ודפסם וויינליא ויתא קד וש"ה מי יתגן כח לי, ישראל אומרין לפני הקב"ה מי יתגן כח לי את מונח שכל הארץ שונאים זה לזה כולם כחיבה בנחמות כלי זה את כמשה לאהרן, שנאמר הנה מה טוב ומה נעים וגו'. אולם גדפסם מאנוסיה (ד' קכ"ז ע"ג) השמים המלח, כולם כחיבה בנחמות והאיך המאמר קין שנה להבל עד השנים שונאים ליוסף שנאמר וישנאו אותו, ואח"כ הביא כמו גדפסם קאשפאנטינא ודפסם וויינליא וכליזה את אמר ישראל להקב"ה כמשה ואהרן, ואיך זה מן התנחומא כ"ש שלפנינו, ומונח המלח, כולם כחיבה בנחמות" ר"ל שכל המאמר כתוב בפסיקתא פסקא נחמו כמו: שרמתי עילי: (קבו) וכליזה את אמר ישראל כמשה ואהרן, וכ"ה גדפסם, אולם ככ"ד טפסר מאחר, אלא ליוסף לבנימין יונק שדי אמו" וזה ים למחוק מן הספר, עיין במדועי הר"ל: (קבו) את סבור שמא עיכב משה, מונח בילקוט שמות רמז קע"ב בשם התנחומא, ומונח בלקט שוב (שמות ד' כו): (קכ"ה) לבית אביך, וכ"ה ככ"י רומי וכן מונח בלקט שוב, ובקרא כתוב אל בית אביך, כמו שהבאנו שם בהערה מ"ח, וככ"י רח"ס מונח לבטן אל בית אביך: (קכ"ה) אינו מיצר בדבר הזה, גדפסם לא אכפת לאהרן בדבר הזה: (קל) תדע לך שהוא יוצא לאנפסי שלך שנאמר הנה הוא יוצא לקראתך, וכן הוא ככ"י רומי וככ"י רח"ס, אולם גדפסם השמים זה והביא רק תדע לך שאמר ליה תס הנה הוא יוצא לקראתך, וכן בילקוט שמות רמז קע"ב הביא בשם התנחומא כמו לפנינו ככ"י, תדע לך שהוא יוצא לאנפסי שלך, רק ים לתקן שג"ל לאנפסי, עיין פ' ויפגז הערה ג' שפירשו ביומי לקראת: (קלא) לא בפיו בלבד אלא בלבו, וכ"ה בילקוט שם בשם התנחומא, ובגדפסם אינו אומר ושמח בפיו או ושמח בלבד, אלא ושמח בלבו: (קלב) ש"ה חסד ואמת נפגשו, מונח בילקוט חללים רמז תת"ל וכן מונח גדפסם אות כ"ח ושמ"ר פ"ה אות י': (קלב) דק זה משה, וכ"ה ככ"י וככ"י רח"ס, ויש להביא לפני זה

אמר תמיד ואוריך לאיש חסיד (דברים נח), ואמת זה משה, שנאמר בכל ביתי נאמן: הוא (במדבר יב), לך חסד ואמת נפגשו, וילך ויפגשוהו וגו', צדק ושלוש נשקו, וישק לו: (קלר) ד"א וישק לו, כל הנשיקות של תפלות, חוץ משלש, ואלו הן, נשיקת פרישה, ונשיקת גדולה, (קלר) ונשיקת פרקים, נשיקת פרישה, שנאמר ותשק ערפה להבותיה (יחזקאל יד), נשיקת גדולה, שנאמר ויקח שמואל את פת השמן ויצק על ראשו וישקוהו וגו' (ש"א ה), נשיקת פרקים, שנאמר וילך ויפגשוהו בחר האלהים וישק לו: (בן) (קלר) ויגד להם את כל דברי ה' אשר שלחו (שמות ד כח), והתחיל משה אומר לו כל מה שאמר לו הקב"ה היאך ילך, והיאך יעשה את כל האותות, כיון שהלכו הישועו אצל הזקנים שנאמר וילך משה ואהרן ויאספו וגו' (שם שס כט). (קלר) לעולם הזקנים מעמידין את ישראל, וכה"א וכל ישראל זקניו: (קלר) (ושמרי) [ושמרים] ושפטו עומדים מזה ומזה לארון (יהושע ח ג), אימתי ישראל עומדים, כשיש להם זקנים, למה כשהיה בית המקדש קיים היו נשאלים בזקנים, שנאמר שאל אביך ויגדך ויאמרו לך (דברים לג י), (קלר) שכל מי שנוטל עצה מן הזקנים הרי זה משובה, (קמ) תדע לך כששלח בן הדר אצל מלך ישראל ואמר לו כה אמר בן הדר כספך וחתכך לי הוא (מ"א כג), שלח לו מלך ישראל כדברך אדוני המלך לך אני וכל אשר לי (שם שס ד), שלח לו פעם שניה, כי אם בעת אחר אשלח את עבדי אליך וחפשו וגו' והיה כל מחמד עיניך ישימו בידם ולקחו (שם שס ו), [וכן] (קמא) מכל מה שתבע בראשונה אינו חמדה, בקש כסף וזהב והם חמדה, (קמב) שנאמר ובאו חמדת כל הגוים וגו' לי הכסף ולי הזהב (מ"א כו), ביקש נשים והן חמדה, שנאמר בן אדם: (קמג) הנני לוקח [ממך] את מחמד עיניך במנפה (יחזקאל כד יט), [ביקש] בנים והם חמדה, שנאמר והחמתי מחמדי בסגם (שם ס טו), הוי כל מה שתבע בראשונה חמדה הן, ומהו כל מחמד עיניך, דבר שהוא חמד מן החמדים, זו התורה, שנאמר הנחמדים מזהב ומפז רב (מלכים יא), כיון ששמע מלך ישראל אמר אין שלי זה הדבר של זקנים הוא, מיד ויקרא מלך ישראל (קמד) (אל כל) [לכל] זקני הארץ (קמה) ויאמר (להם) דעו נא וראו כי רעה זה מבקש וגו', (קמו) ויאמרו אליו [כל] הזקנים וכל העם: (קמז) (לא) [אל] תשמע ולא תאבה (מ"א כו), כיון ששמע לעצת הזקנים עמד ויצא מלך ישראל ויך את הסוס וגו' (שם שס כה),

הערות ותקונים

הדרשה חסד זה אהרן, וכן הוא לנכון בליקוט שם בשם התנחומא גם בנדפס ובשם"ר. וכן מוצא בלקח סוב (שמות ד כז), וז"ל ר' תנחומא דרש בספרו חסד ואמת נפגשו חסד זה אהרן כו': (קלר) ד"א וישק לו כל הנשיקות של תפלות, מוצא בנדפס שם, והביא המסדר ה"ס, שט רבותיו" וז"ל, "אמרו רבותי" כמו שזכר בשם"ר ריש מ"ה, ובפסע שנית בשם"ר פ"ה אות י' קלר המסדר בלשונו והחל אמרו רבותיו כל הנשיקות של תפלות הן חוץ מג', וסיים "כדכתיב לעיל", וכן מוצא בלקח סוב (וי"א כט יא, ותמות ד כז), וכן נשתהבב"ר פ"ע אות י"ב וקב"ר פסוק כי לא תקלים ורות רבה פ"ב, אגדת שמואל פ"ד וילקוט וילא רמו קב"ר ושמואל רמו ק"ח בשם ב"ר: (קלר) ונשיקת פרקים ט', במדרש שמ"ר שם ריש פ"ה טפס ו"א אף נשיקה של קריבות אין זה גנאי, שנאמר וישק יעקב לרחל שהיתה קרובתו, זה הוסיף המסדר ה"ס מן ז"ר פ"ע חס הא בשם ר' תנחומא, "והמלות אין זה גנאי" (קלר) ויגד משה לאהרן, מוצא בנדפס אות כ"ס: (קלר) לעולם הזקנים מעמידים את ישראל בנדפס שם וכן בשם"ר פ"ג אות ח': (קלר) ושושוריו, תקתי' שז"ל ושמרים כמו שהוא בקרא, וגם בשם"ר הביא ושושוריו, ובנדפס בדפוס מאגנסובה כתוב ג"כ ושושוריו ושושוריו, ולנס בדפוסים אחרונים נשמס מלת ושושוריו, ובכ"ר רומי מוצא ושושוריו ושושוריו, ובכ"ר רח"ס מוצא ושושוריו ושושוריו: (קלר) שכל מי שנוטל עצה מן הזקנים הרי זה משובה, בנדפס ובשם"ר שכל מי שהוא טפל עצה מן הזקנים אינו נכשל: (קמ) תדע לך, מוצא בליקוט מלכים רמו ר"ס ד"ה כה אמר בן הדר בשם התנחומא: (קמא) כל מה שתבע בראשונה אינו חמדה, כל המאמר מוצא בערוך ערך חמד בשם הילמדנו. וזכר מה שגפסו בתנחומא בנדפס אות כ"ס כי בנדפס מספר שמות הוא הילמדנו משמות: (קמב) שנאמר וזכרו חמדת כל הגוים, הוספתי קרא שלאחריו, וביליקוט מלכים שם וכה"א יצאו חמדת כל הגוים ז"ל וזכרו חמדת כל הגוים, גם הביא עוד שם וכה"א לא תחמוד כסף וזהב: (קמג) הנני לוקח ממך, מלת ממך הוספתי, וכן חסר בליקוט שם, אולם מוצא לנכון בכ"ר רומי ובכ"ר רח"ס: (קמד) אל כל זקני הארץ, תקתי' שז"ל לכל, כמו שהוא בקרא, ומוצא לנכון בכ"ר רומי ובכ"ר רח"ס: (קמה) ויאמר להם, וכה"א בכ"ר רומי ובכ"ר רח"ס מלת להם ליתא בקרא: (קמו) ויאמרו אליו הזקנים, הוספתי מלת "כל" וכן חסר בכ"ר רומי, ובכ"ר רח"ס ויאמרו הזקנים והער גם מלת אליו: (קמז) (לא) תשמע, תקתי' אל תשמע, ומוצא לנכון בכ"ר רומי ובכ"ר רח"ס

(קמח) הוי לעולם נמלכים בזקנים. (קמט) וכן משה ויקרא לזקני העם (שמות יט ז), ואח"כ לראשים ולשופטים, אימתי יש להם לישראל ראשים, כשיש להם זקנים, ואף כאן וילכו משה ואהרן ויאספו את כל זקני בני ישראל, מהו ויאספו, שמינו אותם זקנים, שכן אמר לו הקב"ה לך ואספת את זקני ישראל (שם נ טז). אמר הקב"ה בעולם הזה חילקתי כבוד לזקנים, ואף לעתיד לבא אני חולק להם כבוד, שנאמר ונגד זקניו כבוד (ישעיה כד כג):

חסלת פרשת שמות

פרשת וארא

[א] וידבר אלהים אל משה ויאמר אליו אני ה', וארא אל אברהם וגו' (שמות יב ג).
 (א) וז"ל שמעה עמי ואדברה ישראל ואעידה בך וגו' (תהלים נ: ז): (ב) אמר ר' יוסי ב"ר סימון עד שלא עמדתם על הר סיני וקיבלתם את תורת, ישראל הייתם נקראים, בשם שאומות העולם נקראים (ג) סבתא ורעמה, אבל כשעמדתם על הר סיני, וקיבלתם את תורת נקראתם עמי, שנאמר שמעה עמי ואדברה: ד"א שמעה עמי ואדברה: (ד) אמר ר' פנחס הכהן בר חמא שמעה עמי שיהא לי פתחון פה להשיב לאומות העולם, ישראל ואעידה בך, (ה) ר' יוסי אומר אלהים אני, דיון אני, פטרוניך אני, (ו) ר' אלעזר אומר אלהים אני, (ז) ר' יהודה הלוי בר' שלום אומר בשפטים הוא מדבר, אמר להם, בשביל שקראתי אתכם אלהים, שנאמר אלהים לא תקלל (שמות כג יז), אלא היו יודעים שאני על גביכם אלהים אלהיך אנכי (תהלים סג), (ח) א"ר פנחס הכהן בר חמא אמר הקב"ה למשה בשביל שקראתי אותך אלהים, שנאמר ראה נתתיך אלהים לפרעה (שמות ח), אלהים אלהיך אנכי, ולכן נאמר וידבר אלהים אל משה ויאמר אליו אני ה':
 [ב] [ד"א] וידבר אלהים אל משה. זה שאמר הכתוב כי העושה יהולל חכם וגו',

הערות ותקונים

רח"ט: (קמח) הוי לעולם נמלכים בזקנים, וז"ל נכ" רח"ט ונדפס ונשמ"ר שם אי ישראל נמלכים בזקנים, אולם נכ" רומי לעולם ישראל עומדים בזכות הזקנים: (קמט) וכן משה ויקרא לזקני העם ואח"כ לראשים ולשופטים, נדפס ס"ס וכן כתיב קרא משה לזקני ישראל ויקרא פ ח), ומכאן עד סוף הפרשה השמט צעל מסדר התנחומא הנדפס והוסף בסוף מאמר אחד ח"ר עקיבה למה נמשל ישראל לשוף כ', חני רש"י נכמה מקומות שניו ס', ר' אבין אמר עד סוף הפרשה, ולכן זה מן מדרשו ו"ר פ"א לאות ח', וגם צעל מדרש שמו"ר העתיק זה בפ"ה אות י"ב כמו שהוא בתנחומא:

(א) וז"ל שמעה עמי, מוצא בילקוט תהלים רמז תש"ס במאמר המתחיל ד"א שמעה עמי ח"ר יוסי בר סימון, וחסר הליון "תנחומא", ובהתחלת המאמר על הכתוב שמעה עמי ואדברה מליון "מכילתא" ועד ד"א שמעה הוא מן מכילתא משפטים פ"ב פסוק שלש פעמים בשנה. אבל מן ד"א שמעה עמי הוא מן התנחומא כ"י שלפניו, ובכ"י מינכען קצבן 24: (ונדפס בבית המדרש ח"ו נד 100) העתיק פרשת וארא כמו שהיא בכ"י. ורש"י "תנחומא": (ב) ח"ר יוסי בר סימון, וז"ל בילקוט שם ובכ"י רומי ובכ"י רח"ט ובכ"י מינכען, והמאמר נגסה בפסיקתא פסקא נחמד שלפניו (דף ק"ח ע"ב), ושם הג" ח"ר יהודה בר סימון בשם ר' יהושע בן לוי, ואע"פ שהיה שם בהערה ק"ח בילקוט יתרו רמז רפ"ו וחסר שם הליון פסיקתא מוצא המאמר הזה בלי שם האומר דדרשו להשמיט צעל המאמר, ובילקוט תהלים רמז תש"ס הג" ח"ר יוסי בר סימון ומליון שם מכילתא ע"כ. אולם כאשר נאחרי הליון מכילתא מוצא רק על התחלת המאמר, ראה בהערה שלפניה: (ג) סבתא ורעמה, צעל בילקוט תהלים פ"ג, זה, ובפסיקתא שם גורם סגא וחילול וסגתא ורעמה וסבתא: (ד) ח"ר פנחס הכהן שמעה עמי שלא יחא פתחון פה כו', זה ליחא בפסיקתא, ולכן מוצא בשמו בלאו אחר, ובכ"י מינכען (ביהמ"ד נד 100) חסרי המלות "ד"א שמעה עמי ואדברה": (ה) ר' יוסי אומר אלהים אני, בפסיקתא הוא מאמר ר' יוחנן: (ו) ר' אלעזר אומר אלהים אני, וז"ל נכ" רח"ט ובכ"י מינכען (ביהמ"ד נד 100) וחסר הדרכה, ובכ"י רומי ליחא זה: (ז) ר' יהודה הלוי בר שלום בשפטים הוא מדבר, וכן מוצא בילקוט תהלים שם, ובכ"י מינכען חסרה מלת הלוי, אולם בפסיקתא הוא בשם רבותיו, ובשם ר' יהודה הלוי ב"ר שלום מוצא שם ב"ר ישראל הכתוב מדבר, לא בצדל שקראתי אתכם אלהים, שנאמר אני אמרתי אלהים אתם (תהלים פג ז), אלא אלהים אלהיך איני, וע"כ בהערה קע"ב. ובכ"י מינכען (ביהמ"ד שם) בקיום דבריו הוא יודעים על גביכם, ז"ל הוא יודעים אלא על גביכם: (ח) ח"ר פנחס הכהן בר חמא אמר הקב"ה, מוצא בילקוט רש"י וארא בשם התנחומא, וכן מוצא בפסיקתא שם בשם, וז"ל בפסיקתא שם הערה קע"א שהעירותי בילקוט יתרו חסר מכאן עד אמר ר' יהודה הלוי כי דלג המעתיק מן מלת אני בקיום מאמר ר"ל אל מלת איני בקיום דבריו ר' פנחס: (ט) ד"א וז"ל כי העושה